Quarterly Journal of Virtual Space and Social Media
Vol. 3, Series. 10, No. 2, Summer 2026/ 185 - 217
DOI: https://doi.org/10.22083/cssms.2026.579644.1107
Scientific-Research Article علمی - پژوهشی

Media in the Hyperreality of the Twelve-Day Iran-Israel War

Amir Garousi, *Ph.D. Candidate in media management,, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: Garousi@ut.ac.ir*

Hakem Ghasemi, *Professor of Political Sciences, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. (Corresponding Author) Ghasemi@ikiu.ac.ir*

Extended Abstract

Introduction: Contemporary armed conflicts are no longer merely military events but increasingly mediated phenomena in which meaning and public experience are constructed through signs, images, and narratives. Drawing on Jean Baudrillard's theory of simulation and hyperreality—particularly his argument that *"the Gulf War did not take place"*—this study examines how media outlets did not simply represent the battlefield realities of the 12-day Iran-Israel war (June 13-25, 2025) but actively produced distinct media realities. Baudrillard argued that, in the media age, representations become detached from their referents and acquire an autonomous existence in which the boundary between reality and simulation becomes increasingly blurred. Building on this perspective, the study asks: How did Iranian, Israeli, and international media construct hyperreality through language, imagery, and narrative reproduction? Which frames dominated each media cluster, and what do the three proposed indices—Self-Referentiality (SR), Narrative Reproduction Rate (NRR), and Narrative-Reality Gap (NRG)—reveal about the relationship between media representations and battlefield realities? The principal contribution of this study lies in translating Baudrillard's abstract theoretical concepts into measurable analytical indicators, thereby enabling a comparative mixed-methods analysis of media representation during an intensive, short-term armed conflict.

Methods: The study employed a mixed-methods design combining Critical Discourse Analysis (CDA) with computational text analysis. The corpus consisted of 150 news headlines (50 from each cluster) collected from three media groups: Iranian state-affiliated media (IRNA, ISNA, Press TV, and *Tehran Times*), Israeli media (*The Jerusalem Post*, *The Times of Israel*, Ynet, and *Israel Hayom*), and international news organizations (Reuters, Al Jazeera English, France 24, and the Associated Press). The sampling period extended from June 11 to July 1, 2025, covering the conflict together with a two-day pre-war period and a five-day post-ceasefire period. Headlines were selected through purposive sampling using relevance keywords and maximum temporal variation.

Nine analytical frames were identified: Resistance/Heroic Action, Defense/Security, Technological Superiority, Humanitarian Cost, International Legality, Diplomacy/De-escalation, Escalation/Threat, Blame Attribution, and Victory/Minimization of Losses. Each headline could receive multiple frame codes. Three hyperreality indices were calculated: Self-Referentiality (SR), Narrative Reproduction Rate (NRR), and Narrative-Reality Gap (NRG). Independent field reality was defined as facts corroborated by at least two independent and non-aligned sources. Computational analysis was conducted using VOSviewer for keyword

co-occurrence networks and Microsoft Excel for descriptive statistical analysis.
Findings: The analysis revealed substantial differences among the three media clusters. Iranian media exhibited the highest Narrative Reproduction Rate (5.4 per day) and the largest Narrative-Reality Gap (27%). Coverage was dominated by the Resistance/Heroic Action frame, emphasizing symbolic victory and martyrdom while minimizing domestic losses. Self-Referentiality was also high (42%), with many reports relying primarily on official statements or previously published domestic media reports.
Israeli media demonstrated a similarly high level of Self-Referentiality (38%) and a Narrative-Reality Gap of 25%. Coverage primarily emphasized Defense/Security and Technological Superiority, highlighting the effectiveness of missile interception systems and deterrence capabilities while downplaying operational failures.
International media showed the lowest Self-Referentiality (21%) and the smallest Narrative-Reality Gap (15%). Their coverage focused predominantly on Humanitarian Cost and Diplomacy/Ceasefire. Nevertheless, this cluster also displayed identifiable narrative patterns by framing the conflict primarily as a humanitarian crisis requiring international management rather than as a sequence of military operations.
Keyword co-occurrence analysis revealed three distinct semantic structures corresponding to the three media clusters. International media were characterized by terms such as *civilian*, *children*, *casualty*, and *aid*; Israeli media by *defense*, *interception*, *Iron Dome*, and *deterrence*; and Iranian media by *resistance*, *martyr*, *victory*, and *missile*. These findings indicate that each media cluster constructed a relatively self-contained hyperreality in which media representations acquired a degree of autonomy from battlefield events.
Conclusion: The findings demonstrate that the 12-day Iran-Israel war unfolded not only on the battlefield but also within competing media narratives. Consistent with Baudrillard's theory of hyperreality, the examined media outlets did not simply report events but actively constructed mediated realities that shaped public interpretation of the conflict. Iranian media emphasized heroic resistance and symbolic victory, Israeli media foregrounded technological superiority and legitimate self-defense, while international media primarily framed the conflict through humanitarian and diplomatic perspectives.
The three proposed indices—Self-Referentiality, Narrative Reproduction Rate, and Narrative-Reality Gap—proved useful for operationalizing the concept of hyperreality in comparative media research. Nevertheless, the study is subject to several limitations, including the relatively small sample of headlines, the short duration of the conflict examined, and the absence of direct Hebrew-language analysis. Future research should examine the causal effects of hyperreal narratives on audience perceptions, compare conflicts of different durations, and trace the evolution of dominant narratives across traditional media, social media, and user-generated content. Overall, the study highlights the importance of media literacy and transparent journalistic practices in an era in which mediated representations increasingly shape public understandings of armed conflict.

Keywords: Baudrillard; hyperreality; simulation; media framing; twelve-day Iran-Israel war; narrative competition; discourse analysis

فصلنامه علمی مطالعات فضای مجازی و رسانه‌های اجتماعی
سال ۳ / شماره ۲/ شماره مسلسل ۱۰ / تابستان ۱۴۰۵/ ۲۱۷ - ۱۸۵
Quarterly Journal of Virtual Space and Social Media
Vol. 3, Series. 10, No. 2, Summer 2026/ 185 - 217
DOI: https://doi.org/10.22083/cssms.2026.579644.1107
Scientific-Research Article علمی - پژوهشی

رسانه‌ها و خلق فراواقعیت جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل

امیر گروسی[۱]، حاکم قاسمی[۲]

چکیده

این پژوهش با اتکا به نظریه شبیه‌سازی و فراواقعیت ژان بودریار، به تحلیل نقش رسانه‌ها در بازنمایی جنگ دوازده‌روزه ایران اسرائیل (خرداد و تیر ۱۴۰۴) می‌پردازد. پرسش اصلی آن است که چگونه رسانه‌ها نه به‌عنوان بازتاب واقعیت میدانی، بلکه به‌عنوان سازندگان فعال واقعیت عمل کرده‌اند. داده‌ها شامل تیترهای خبری سه خوشه رسانه‌ای است: رسانه‌های ایرانی (ایرنا، ایسنا، پرس‌تی‌وی، تهران‌تایمز)، رسانه‌های اسرائیلی (جروزالم پست، تایمز آو اسرائیل، وای‌نت، اسرائیل هیوم) و رسانه‌های بین‌المللی (رویترز، الجزیره، فرانس ۲۴ و آسوشیتدپرس). روش تحقیق ترکیبی بوده است: نخست، تحلیل گفتمان انتقادی (CDA) برای کشف دال‌های مرکزی و قاب‌های معنایی به‌کار گرفته شد؛ سپس تحلیل محاسباتی متن با بهره‌گیری از سه شاخص خودارجاعی (SR)، نرخ تکثیر روایت (NRR) و شکاف روایت واقع (NRG) انجام شد. در اساس ۱۵۰ تیتر (۵۰ تیتر در هر خوشه) مشخص شد رسانه‌های ایرانی بالاترین نرخ تکثیر روایت (۵/۴) و بیشترین شکاف روایت واقع (۲۷ درصد) را داشتند؛ بازتابی از گفتمان مقاومت و برجسته‌سازی پیروزی. رسانه‌های اسرائیلی با خودارجاعی بالا (۳۸ درصد) و شکاف متوسط (۲۵ درصد) بیشتر بر کوچک‌نمایی خسارات و تأکید بر بازدارندگی نظامی تمرکز کردند. رسانه‌های بین‌المللی با خودارجاعی پایین‌تر (۲۱ درصد) و شکاف محدودتر (۱۵ درصد)، عمدتاً ابعاد انسانی و دیپلماتیک را برجسته ساختند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که مطابق دیدگاه بودریار، جنگ‌های معاصر بیش از آنکه در میدان نبرد تعیین شوند، در عرصه نشانه‌ها و تصاویر ساخته می‌شوند. نوآوری اصلی پژوهش، عملیاتی‌سازی مفاهیم بودریاری در قالب شاخص‌های کمی و پیوند آن‌ها با تحلیل زبانی است؛ بدین‌ترتیب، فراواقعیت از یک مفهوم انتزاعی به ابزاری تحلیلی برای فهم ادراک عمومی و مشروعیت سیاسی در منازعات کوتاه‌مدت تبدیل می‌شود.

واژگان کلیدی

بودریار، فراواقعیت، شبیه‌سازی، قاب‌بندی رسانه‌ای، جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل، رقابت روایت‌ها، تحلیل گفتمان.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۰

۱. دانشجوی دکتری مدیریت رسانه، دانشگاه تهران، تهران، ایران. Garousi@ut.ac.ir

۲. استاد گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران (نویسنده مسئول). Ghasemi.ikiu.ac.ir

مقدمه

در دهه‌های اخیر، جنگ‌ها و منازعات مسلحانه دیگر صرفاً رخدادهایی در میدان نبرد نیستند، بلکه به‌طور فزاینده‌ای به رخدادهایی رسانه‌ای تبدیل شده‌اند که معنا و تجربه آن‌ها از خلال نشانه‌ها، تصاویر و روایت‌ها ساخته می‌شود. در چنین شرایطی، جنگ نه‌فقط واقعیتی نظامی، بلکه پدیده‌ای نمادین و بازنمایی شده است؛ پدیده‌ای که در آن رسانه‌ها نقش بنیادی در شکل‌دهی به ادراک افکار عمومی و حتی تصمیم‌گیری‌های سیاسی ایفا می‌کنند. جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل در خرداد و تیر ماه ۱۴۰۴، نمونه بارزی از این وضعیت بود. اگرچه این درگیری در عرصه نظامی شامل تبادل حملات موشکی، پهپادی و هوایی بود، اما در سطح رسانه‌ای به‌سرعت به یک میدان رقابت روایت‌ها بدل شد؛ میدانی که در آن ایران، اسرائیل و رسانه‌های بین‌المللی هر یک تلاش کردند تصویری خاص از واقعیت بسازند و بازنمایی کنند. چارچوب نظری ژان بودریار، به‌ویژه مفهوم شبیه‌سازی و فراواقعیت، ابزاری قدرتمند برای تحلیل چنین پدیده‌ای فراهم می‌کند. بودریار در نوشته‌های خود، به‌ویژه در کتاب جنگ خلیج فارس رخ نداد، نشان می‌دهد که در عصر رسانه‌ای، تجربه و فهم عمومی از جنگ دیگر صرفاً از میدان نبرد حاصل نمی‌شود، بلکه از خلال بازنمایی‌های رسانه‌ای، تصاویر نظامی و فناوری‌های دیداری ساخته و میانجی‌مند می‌گردد. عثمان نیز با ارجاع به بودریار توضیح می‌دهد که بازنمایی‌های رسانه‌ای جنگ، به‌ویژه در جنگ خلیج فارس و جنگ علیه ترور، نوعی وانموده از جنگ می‌سازند که در آن نشانه‌ها، تصاویر و نمادها از جنگ واقعی فاصله گرفته و خود به واقعیتی مستقل و فراواقعی بدل می‌شوند (Osman, 2022: 369). به تعبیر او، نشانه‌ها و تصاویر از مرجع خود جدا می‌شوند و به مرحله‌ای می‌رسند که بازنمایی بر خودبسندگی استوار می‌شود؛ یعنی فراواقعیت. در این وضعیت، آنچه مخاطب تجربه می‌کند نه خود واقعیت، بلکه تصویر و روایت ساخته‌شده از واقعیت است (Baudrillard, 1995: 29-32).

اهمیت این موضوع در چند سطح قابل بررسی است. نخست، در سطح افکار عمومی داخلی، هر دو طرف تلاش کردند با بازنمایی جنگ به‌عنوان پیروزی یا مقاومت موفق، مشروعیت و سرمایه نمادین خود را تقویت کنند. دوم، در سطح بین‌المللی، رسانه‌ها نقش میانجی را ایفا کردند و با برجسته‌سازی تلفات انسانی و روند دیپلماتیک، افکار عمومی جهانی را به سمت فشار برای آتش‌بس سوق دادند. سوم، در سطح تحلیلی، این وضعیت نشان داد که چگونه رسانه‌ها به میدان دوم جنگ تبدیل می‌شوند؛ میدانی

که به همان اندازه میدان نظامی اهمیت دارد، زیرا درک مخاطبان و حتی محاسبات سیاسی را شکل می‌دهد. آنچه این مقاله می‌کوشد ارائه دهد، تحلیلی تطبیقی و میان‌خوشه‌ای است که با بهره‌گیری از کُدگذاری مشخص، ۹ قاب اصلی (مقاومت، دفاع، تکنولوژی، هزینه انسانی، مشروعیت بین‌المللی، دیپلماسی، تهدید، مقصرسازی و پیروزی/کوچک‌نمایی خسارت) را بررسی می‌کند. افزون بر این، مقاله سه شاخص عملیاتی برای سنجش فراواقعیت معرفی می‌کند: خودارجاعی نشانه‌ها، نرخ تکثیر روایت و فاصله روایت ـ واقع. این سه شاخص به ما امکان می‌دهند تا فراتر از تحلیل کیفی قاب‌ها، به سنجش‌پذیری و شفافیت داده‌ها نیز دست یابیم. پرسش‌های راهنمای این پژوهش چنین‌اند: رسانه‌های ایرانی، اسرائیلی و بین‌المللی چگونه از طریق واژگان، تصاویر و زمان‌بندی انتشار، فراواقعیت جنگ را ساخته‌اند؟ کدام قاب‌ها در هر خوشه غالب بوده‌اند و با چه بسامدی بازتولید شده‌اند؟ شاخص‌های سه‌گانه فراواقعیت چه تصویری از فاصله میان روایت و واقعیت به‌دست می‌دهند؟ و درنهایت، پیامد این رقابت روایی برای افکار عمومی و روابط ژئوپلیتیک چه بوده است؟

بنابراین، هدف مقاله نه صرفاً توصیف بازنمایی‌های رسانه‌ای، بلکه نشان دادن این است که چگونه سه روایت متفاوت، هر یک نسخه‌ای از جنگ را خلق کردند که در سطح نشانه‌ها واقعیت مستقل خود را یافت. بدین‌ترتیب، جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل نمونه برجسته‌ای از جنگ دوم است: جنگی که در رسانه‌ها و از خلال تصاویر و دال‌ها رخ می‌دهد و در چارچوب بودریار، مرز میان واقعیت و بازنمایی را از میان برمی‌دارد.

پیشینه پژوهش

بررسی تحقیقات داخلی نشان می‌دهد پژوهشگران متعددی دراین‌باره به پژوهش پرداخته‌اند. پاینده (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای با عنوان انعکاس جنگ در رسانه‌ها: رویکرد پسامدرن بودریار به تحلیل رسانه‌ها، با رویکرد توصیفی ـ تحلیلی به بررسی انعکاس جنگ در رسانه‌ها پرداخته است. هدف این مطالعه، معرفی و تبیین چارچوب پساساختارگرایانه و پسامدرن بودریار و کاربرد آن در تحلیل نقش رسانه‌ها در بازنمایی جنگ است. روش تحقیق مبتنی بر تحلیل نظریه‌های بودریار و نمونه‌های تاریخی چون جنگ آمریکا و عراق و جنگ ویتنام است. نتایج نشان داد که رسانه‌ها واقعیت را نه بازتاب، بلکه بازآفرینی می‌کنند و به تولید واقعیت شبیه‌سازی‌شده می‌پردازند که در آن تمایز میان واقعیت و بازنمایی محو می‌شود.

حسن‌کاویار و آب‌نیکی (۱۴۰۰) در قالب یک مطالعه موردی با موضوع نقش رسانه‌ها در جنگ‌های بین‌المللی از منظر ژان بودریار (مطالعه موردی: حمله آمریکا به عراق در ۲۰۰۳) با رویکرد توصیفی تحلیلی به بررسی نقش رسانه‌ها در بازنمایی جنگ‌ها از منظر پسامدرنیسم بودریار پرداختند. هدف پژوهش، تبیین کارکرد رسانه‌های بین‌المللی در حمله نظامی آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ و نشان دادن چگونگی برساخت واقعیت سیاسی توسط رسانه‌ها بود. داده‌ها با تمرکز بر اقدامات آمریکا در دو مقطع پیش از جنگ و طی جنگ تحلیل شدند. نتایج نشان داد رسانه‌ها با به‌کارگیری تکنیک‌هایی چون تصویرسازی تهدید، بزرگ‌نمایی خطر، بسیج افکار عمومی و هدایت روانی ـ تبلیغاتی، واقعیت جنگ را به‌گونه‌ای برساخته و بازنمایی کردند که هم پیش از جنگ و هم در جریان آن به نفع سیاست‌های آمریکا عمل نماید.

آقامحمدی (۱۳۹۹) در یک پژوهش اصیل با عنوان روایت پساساختارگرا از جنگ ویتنام با نگاهی به سه‌گانه استون با رویکرد توصیفی ـ تحلیلی به بررسی جنگ ویتنام از منظر پساساختارگرایی پرداخت. هدف تحقیق، تحلیل روایت‌های پساساختارگرا از جنگ ویتنام با تأکید بر نظریه‌های ژان بودریار، به‌ویژه مفاهیم فراواقعیت، وانمودگی و انفجار درون‌ریز و بررسی بازتاب آن‌ها در سه‌گانه سینمایی الیور استون بود. روش پژوهش بر پایه تحلیل نظری و خوانش انتقادی متون و بازنمایی‌های تصویری جنگ است. نتایج نشان داد فیلم‌های استون نمونه‌ای از روایت‌های پساساختارگرا هستند که جنگ را نه به‌عنوان واقعیتی عینی، بلکه به‌مثابه برساختی رسانه‌ای و تصویری بازنمایی می‌کنند که مرز میان واقعیت و بازنمایی را مخدوش می‌سازد.

زاهدی و نورانی (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی با موضوع نقد دیدگاه بودریار درباره نقش رسانه در شکل‌گیری مسئله اجتماعی و امر واقع با روش تحلیل محتوای کیفی به نقد و بررسی دیدگاه ژان بودریار درباره نقش رسانه در شکل‌گیری امر واقع و مسئله اجتماعی پرداختند. هدف مطالعه، واکاوی این دو مفهوم در آثار بودریار و تبیین رابطه آن‌ها با نقش رسانه بود. بر اساس یافته‌ها، در نگاه بودریار امر واقع در جهان معاصر برساخته‌ای زبانی و اجتماعی است و رسانه‌ها با مکانیسم‌های نشانه‌ای و شبیه‌سازی، فراواقعیت را بازتولید می‌کنند. نتایج نشان داد که رسانه قادر است پدیده‌های اجتماعی را نه‌تنها بازتاب دهد، بلکه آن‌ها را به‌مثابه مسئله اجتماعی شبیه‌سازی و برساخته کند.

ریاحی نوری و سلامی (۱۴۰۱) در یک مقاله‌ای با عنوان روایت تروریستی رسانه‌های جمعی پس از حملات یازدهم سپتامبر: خوانشی بودریاری از رمان مرد در حال سقوط

با هدف واکاوی نقش رسانه‌های جمعی در ایجاد روایت تروریستی پس از حملات ۱۱ سپتامبر و بررسی امکان شکل‌گیری مقاومت سیاسی هنرمند در برابر این روایت بود. روش تحقیق مبتنی بر خوانش پساساختارگرایانه و تحلیل محتوای ادبی است که با تمرکز بر بازنمایی‌های رسانه‌ای و هنری صورت گرفت. نتایج نشان داد که رسانه‌ها در جوامع سرمایه‌داری با تولید روایت وحشت، نوعی ترور نمادین را بازسازی می‌کنند، درحالی‌که هنرمند با اجرای ضدروایت و برجسته‌سازی رنج و جراحت قربانیان می‌تواند به بازسازی حافظه جمعی و مقاومت در برابر روایت سرکوبگر رسانه‌ها یاری رساند.

علاوه بر تحقیقات داخلی، پژوهشگران غیر ایرانی متعددی نیز دراین‌باره به پژوهش پرداخته‌اند. پاول و همکاران (۲۰۱۸)، در یک پژوهشی با موضوع تأثیر قاب‌بندی چندرسانه‌ای بر درک مخاطبان با آزمایشی با رویکرد روان‌شناختی به بررسی تأثیر قاب‌بندی چندرسانه‌ای (ترکیب متن و تصویر) بر درک مخاطبان پرداختند. هدف آنان، روشن ساختن نحوه تثبیت معنا و جهت‌دهی به برداشت‌های مخاطبان در مواجهه با اخبار و به‌ویژه بازنمایی‌های جنگ بود. داده‌ها از طریق طراحی آزمایش‌های روان‌شناختی گردآوری و تحلیل شدند. نتایج نشان داد که تصاویر نسبت به متن، قاب‌های معنایی را سریع‌تر و با بار هیجانی بیشتر در ذهن مخاطبان تثبیت می‌کنند و در شرایط بحرانی مانند جنگ‌ها، نقشی تعیین‌کننده در القای معنا و شکل‌دهی به افکار عمومی دارند.

نوردینگ و بورگ (۲۰۱۴)، در مطالعه‌ای با موضوع هدف‌گیری هستی‌شناسی جنگ: از کلاوزویتس تا بودریار به نقد درک سنتی از جنگ به‌مثابه مبارزه و نبرد پرداختند. این پژوهش با رویکرد نظری انتقادی استدلال می‌کند که جنگ معاصر بیش از آنکه مبتنی بر مواجهه مستقیم باشد، به فرایندی از پردازش و هدف‌گیری مکرر تبدیل شده است. هدف نویسندگان، نشان دادن گذار از جنگ عینی به‌سوی جنگ شیءواره است که خود واقعیت جنگ را پنهان می‌سازد. تحلیل با اتکا به اندیشه‌های ژان بودریار و در تقابل با سنت کلاوزویتس نشان داد که مفهوم جنگ کامل در عصر مدرن به‌واسطه ریتم تکراری عملیات هدف‌گیری بازتولید می‌شود و درنتیجه، آنچه باقی می‌ماند صرفاً بازنمایی‌ای شیءواره از جنگ است، نه جنگ به‌مثابه واقعیت مستقل.

رودریگوئز (۲۰۲۴)، در مطالعه‌ای با موضوع شبیه‌سازی منازعات مدرن: جداسازی فراواقعیت و اخبار جعلی در زمینه‌های اوکراین و فلسطین با بهره‌گیری از نظریه ژان بودریار و روش‌شناسی نظریه زمینه‌ای به تحلیل بازنمایی جنگ‌های معاصر در

شبکه‌های اجتماعی پرداخت. هدف مقاله، واکاوی چگونگی بازتولید جنگ در سطح رسانه‌ای و مجازی و بررسی فاصله میان واقعیت میدانی و روایت رسانه‌ای در دو منازعه روسیه اوکراین (۲۰۲۲) و اسرائیل فلسطین (۲۰۲۳) است. نتایج نشان داد که همانند ادعای مشهور بودریار درباره جنگ خلیج‌فارس، بازنمایی رسانه‌ای جنگ‌های امروز نیز به‌شدت تحت تأثیر شبیه‌سازی، تبلیغات، سوگیری رسانه‌ای و اخبار جعلی قرار دارد؛ به‌گونه‌ای که مرز میان واقعیت و وانمودگی تضعیف شده و بحران اعتماد به اطلاعات و روایت‌های جنگی به‌شدت افزایش یافته است.

ون کسل و همکاران (۲۰۲۵)، در مقاله‌ای با موضوع بودریار، فراواقعیت و مسأله‌مند بودن اطلاعات نادرست یا گمراه‌کننده در رسانه‌های اجتماعی، به واکاوی ماهیت اطلاعات در شبکه‌های اجتماعی به‌مثابه یک پدیده مسأله‌مند فلسفی پرداخت. نویسندگان با بهره‌گیری از نظریه اجتماعی ژان بودریار، به‌ویژه مفاهیم فراواقعیت و هرزروی صفحه‌ها، نشان دادند که در عصر کنونی تصاویر و بازنمایی‌ها فاقد مرجع واقعی بوده و جهانی بیش از جهان واقعی ساخته‌اند. هدف مقاله، تبیین ابعاد وجودشناختی آموزش رسانه‌ای در مواجهه با اخبار جعلی و اطلاعات گمراه‌کننده است. نتایج بحث نشان داد که تکیه صرف بر منطق برای فهم پدیده اطلاعات نادرست کافی نیست و آموزش رسانه‌ای باید ترکیبی از رهیافت‌های چندگانه و تاکتیک‌های متنوع باشد تا بتواند به چالش‌های نوظهور فضای مجازی پاسخ دهد.

با مرور پژوهش‌های داخلی و خارجی روشن می‌شود که اگرچه مطالعات متعددی به رابطه رسانه، جنگ و اندیشه‌های پسامدرن پرداخته‌اند، اما اغلب آن‌ها به نمونه‌های تاریخی و کلاسیک مانند جنگ ویتنام، جنگ آمریکا و عراق، یا حملات ۱۱ سپتامبر محدود مانده‌اند و بیشتر ماهیتی نظری و توصیفی دارند. در این آثار، مفاهیمی چون فراواقعیت و وانمودگی عمدتاً در سطح بازخوانی متون یا بررسی نمونه‌های فرهنگی و سینمایی به‌کار رفته و کمتر شاهد کاربرد آن‌ها در مطالعات میدانی و تطبیقی بوده‌ایم. همچنین اغلب پژوهش‌ها تنها بر یک خوشه رسانه‌ای یا یک طرف منازعه تمرکز کرده‌اند و از تحلیل همزمان چند خوشه و مقایسه تطبیقی آن‌ها غفلت کرده‌اند. فقدان شاخص‌های عملیاتی و سنجش‌پذیر برای اندازه‌گیری میزان فراواقعیت و شکاف روایت واقعیت نیز از دیگر خلأهای برجای‌مانده در این ادبیات است. به بیان دیگر، پژوهش‌های پیشین اگرچه زمینه نظری غنی و پرمایه‌ای فراهم کرده‌اند، اما به لحاظ موضوعی، روشی و تحلیلی هنوز گسست‌هایی محسوس وجود دارد. پژوهش حاضر با تمرکز بر جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل در سال ۲۰۲۵ می‌کوشد این

شکاف را پر کند. از منظر موضوعی، این مطالعه یکی از نخستین بررسی‌های علمی یک منازعه معاصر، کوتاه‌مدت و رسانه‌محور است که هنوز در پژوهش‌ها و ادبیات دانشگاهی بازتاب نیافته است. به لحاظ نظری مقاله با بهره‌گیری از چارچوب بودریار نشان می‌دهد چگونه روایت‌های رسانه‌ای نه‌تنها بازتاب جنگ، بلکه سازنده جنگ دوم در سطح نشانه‌ها هستند. از منظر روش‌شناختی، سه شاخص عملیاتی شامل: خودارجاعی، بازتولید روایت و شکاف روایت ـ واقعیت و در سه خوشه رسانه‌ای (ایران، اسرائیل و بین‌الملل) به‌کار گرفته شده‌اند تا امکان سنجش عینی و مقایسه‌ای فراهم شود. در کنار این، ترکیب تحلیل کیفی قاب‌ها با تحلیل کمی (جداول فراوانی و نمودارهای هم‌رخدادی) سطح دقت مطالعه را ارتقا داده و پژوهش را از مطالعات پیشین متمایز می‌سازد.

چارچوب مفهومی پژوهش

اندیشه درباره واقعیت در نظریه بودریار با مسئله بازنمایی، شبیه‌سازی و فراواقعیت گره می‌خورد. در این نگاه، واقعیت معاصر دیگر صرفاً به‌مثابه تجربه‌ای بی‌واسطه و مستقل فهم نمی‌شود، بلکه در بستر کد، رسانه، تصویر و شبیه‌سازی به‌صورت پیشینی تولید و ادراک می‌شود. میسنر در خوانش خود از بودریار نشان می‌دهد که تجربه جهان واقعی در وضعیت معاصر به کد منتقل شده و واقعیت از خلال رسانه و شبیه‌سازی بازتولید می‌شود؛ به‌گونه‌ای که امر رسانه‌ای‌شده به تجربه بی‌واسطه جدید بدل می‌گردد (Meissner, 2023: 135-138). درک سنتی از بازنمایی، آن را همچون نسخه‌ای از امر واقعی می‌دید؛ تصویری که حتی اگر تحریف‌شده بود، همچنان پیوندی با اصل داشت (Baudrillard, 2016:193). افلاطون و ارسطو نیز بازنمایی را نسبت به «اصل» یا «ایده» فهم می‌کردند (Larson, 2023: 3-7)؛ اما ژان بودریار این نگاه را به چالش کشید. او معتقد بود در جهان معاصر، بازنمایی‌ها نه‌تنها واقعیت را بازتاب نمی‌کنند، بلکه به‌تدریج جایگزین آن می‌شوند و واقعیت مستقل خویش را می‌سازند. بدین‌ترتیب، مرز میان امر واقعی و بازنمایی محو شده و در بسیاری موارد قابل تشخیص نیست (Freund, 2024: 2-4).

این دگرگونی در زندگی روزمره آشکار است. یک عکس خبری دیگر الزاماً ثبت بی‌طرفانه رویداد نیست؛ زاویه، ویرایش و قاب‌بندی می‌توانند معنای تازه‌ای بسازند. تبلیغات، سینما و شبکه‌های اجتماعی نیز کمتر بازتاب واقعیت‌اند و بیشتر واقعیت‌هایی تازه خلق می‌کنند که گاه واقعی‌تر از خود واقعیت تجربه می‌شوند. در

این معنا، بازنمایی نه پرده‌ای شفاف برای دیدن جهان، بلکه نیرویی سازنده است که واقعیت را تعریف می‌کند. بودریار برای توضیح این وضعیت مفهوم «شبیه‌سازی» را مطرح می‌کند. شبیه‌سازی فراتر از تقلید است، زیرا دیگر به اصل بیرونی نیاز ندارد (Wolny, 2017: 17). در آن، نشانه‌ها در چرخه‌ای خودارجاع حرکت می‌کنند و صرفاً به یکدیگر اشاره دارند. بودریار چهار مرحله تحول تصویر را شرح می‌دهد: بازتاب وفادار به واقعیت، تحریف واقعیت، وانمود به بازتاب بدون مرجع واقعی (van Kessel et al., 2025: 249, 258, 266) و درنهایت استقلال کامل تصویر از امر واقعی. در این مرحله، کپی‌ها نه‌تنها جای اصل را می‌گیرند بلکه خود اصل را بی‌معنا می‌سازند. نمونه بارز آن شبیه‌سازهای پرواز است که تجربه‌ای مستقل و گاه واقعی‌تر از پرواز واقعی فراهم می‌کنند. در جهان معاصر، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی نیز بی‌وقفه چنین شبیه‌سازی‌هایی تولید می‌کنند. اوج این فرایند در مفهوم «فراواقعیت» رخ می‌دهد. در جهان فراواقعی، بازنمایی‌ها چنان استقلال یافته‌اند که واقعی‌تر از واقعیت جلوه می‌کنند (Larson, 2023). دیزنی‌لند نمونه‌ای است که بودریار برای توضیح این وضعیت می‌آورد: مکانی واقعی که کاملاً از عناصر خیالی ساخته شده، اما تجربه آن برای بازدیدکنندگان واقعی‌تر از واقعیت عادی است. در شبکه‌های اجتماعی نیز کاربران با بازنمایی گزینشی از زندگی خود، هویت دیجیتالی می‌سازند که اغلب از زندگی واقعی پررنگ‌تر و تأثیرگذارتر است (Freund, 2024: 5). در منطق فراواقعیت، بازنمایی‌های رسانه‌ای و دیجیتال می‌توانند به‌جای بازتاب ساده واقعیت، در تولید و پیش‌ساختن واقعیت اجتماعی نقش ایفا کنند (Elliott, 2022: 52).

فراواقعیت تنها مفهومی فلسفی یا فرهنگی نیست، بلکه پیامدهای اجتماعی و سیاسی عمیقی دارد. امروزه دیگر ادعای غیرمعمولی نیست اگر بگوییم بازنمایی‌های رسانه‌ای بر زندگی انسان‌ها تأثیر می‌گذارند یا حتی آن را شکل می‌دهند (ماندگار لنگرودی و همکاران، ۱۴۰۳: ۳۵ـ۳۶). در پوشش رسانه‌ای جنگ‌ها، تصاویر و روایت‌های خبری آن‌چنان غالب‌اند که خود به «جنگ دوم» بدل می‌شوند. بودریار در تحلیل جنگ خلیج فارس نشان داد که آنچه مخاطبان تجربه کردند، بیشتر محصول تصاویر تلویزیونی بود تا واقعیت میدان نبرد؛ جنگی که به بازی ویدئویی شباهت داشت. از این منظر، در عصر پست‌مدرن، امر واقعی چیزی نیست جز محصولی سیال که رسانه‌ها و نشانه‌ها می‌سازند (van Kessel et al., 2025: 249, 258, 266).

در این پژوهش، «فراواقعیت» به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن بازنمایی‌ها چنان

خودبسنده شده‌اند که دیگر نمی‌توان مرز میان واقعیت و وانمودگی را تشخیص داد. این با «تبلیغات» متفاوت است به نحوی‌که تبلیغات دروغی آگاهانه را در برابر واقعیتی عینی قرار می‌دهد و هدفش فریب است؛ اما در فراواقعیت، حتی فرستنده پیام نیز دیگر به «واقعیت بیرونی» دسترسی ندارد؛ همه در چرخه نشانه‌ها گرفتارند. به‌عنوان‌مثال، وقتی رسانه‌های ایرانی تیتر «پیروزی مقاومت» را بازتولید می‌کنند، لزوماً آگاهانه دروغ نمی‌گویند، بلکه در چارچوب گفتمانی عمل می‌کنند که در آن «پیروزی» نه یک واقعیت عینی (مانند تصرف خاک)، بلکه یک امر معنایی (حفظ وجهه، بازدارندگی نمادین) است. این مقاله فراواقعیت را به‌عنوان «اغراق تبلیغاتی» تقلیل نمی‌دهد، بلکه آن را به‌عنوان بازآفرینی خودآیین واقعیت در سطح نشانه‌ها تحلیل می‌کند.

بودریار معتقد است در عصر فراواقعیت، واقعیت عینی چنان در نشانه‌ها محو شده که دیگر نمی‌توان از «مرجع بیرونی» سخن گفت. این پژوهش آگاهانه با این تناقض روبه‌روست: از یک‌سو، فرض نظری مقاله این است که جنگ در رسانه‌ها ساخته می‌شود؛ از سوی دیگر، برای سنجش «شکاف روایت ـ واقعیت» نیاز به نقطه مرجع عینی دارد. به همین دلیل بر آن است که «واقعیت میدانی» را نه به‌مثابه حقیقت نهایی، بلکه به‌عنوان «حداقل توافق میان منابع مستقل» تعریف کند. به‌عبارت‌دیگر، گزارش‌های بررسی شده به‌عنوان «نزدیک‌ترین چیز به واقعیت عینی» که در دسترس است، مبنا قرار گرفته‌اند، بی‌آنکه ادعای دسترسی بی‌واسطه به امر واقعی داشته باشند. مقاله به این محدودیت نظری اذعان دارد و از خواننده می‌خواهد یافته‌ها را در پرتو این رویکرد تفسیر کند.

چارچوب سازی مفهومی

چارچوب‌سازی مفهومی سنجه‌های فراواقعیت در مطالعهٔ جنگ‌های کوتاه‌مدت مستلزم آن است که بتوانیم سازوکارهای تولید و بازتولید بازنمایی‌ها را از سطح توصیف کیفی به سطح سنجش‌پذیر ارتقا دهیم. برای این منظور، سه شاخص کلیدی قابل تعریف است: نخست، خودارجاعی که به وضعیتی اشاره دارد که در آن تصاویر، تیترها و روایت‌ها نه به امر واقعی بیرونی، بلکه صرفاً به روایت‌های قبلی و درونی‌شده ارجاع می‌دهند. در این حالت، چرخهٔ بازنمایی از جهان عینی جدا شده و در منطق بستهٔ خود ادامه می‌یابد. دوم، نرخ تکثیر روایت که نشان‌دهندهٔ سرعت و فراوانی بازنشر یک روایت در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است؛ هرچه نرخ تکثیر بالاتر

باشد، احتمال جایگزینی روایت با امر واقعی بیشتر می‌شود. سوم، فاصلهٔ روایت واقع که به میزان گسست میان واقعیت میدانی و بازنمایی رسانه‌ای اشاره دارد؛ هرچه این فاصله بیشتر باشد، نشان‌دهندهٔ شدت فراواقعیت است، زیرا روایت رسانه‌ای مستقل از واقعیت زیسته به حیات خود ادامه می‌دهد. این شاخص‌ها در مطالعهٔ جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل می‌توانند به‌طور عملیاتی به‌کار روند بنابراین، تحلیل جنگ‌های کوتاه‌مدت در چارچوب سنجه‌های فراواقعیت نشان می‌دهد که رقابت روایت‌ها می‌تواند امر واقعی را به حاشیه براند و افکار عمومی را در منطق فراواقعی درگیر سازد. جایی که گزارش و واقعیت نه‌تنها از هم تفکیک‌پذیر نیستند، بلکه خود واقعیت اجتماعی در میدان رسانه‌ای ساخته می‌شود.

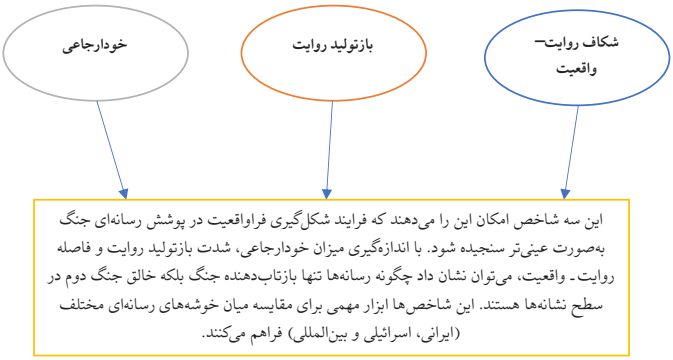

شکل ۱. سه شاخص شکل‌دهنده جنگ دوم

روش پژوهش

در این پژوهش، بدنهٔ داده‌ها از سه خوشهٔ رسانه‌ای اصلی شامل رسانه‌های ایرانی، رسانه‌های اسرائیلی و رسانه‌های بین‌المللی استخراج می‌شود. این بدنه متشکل از چندین سطح داده‌ای است: نخست، تیترها و لیدهای خبری که نمایانگر قاب‌بندی اولیهٔ رویدادها و انتخاب واژگان کلیدی هستند؛ دوم، تصاویر خبری که حامل بار نمادین و عاطفی روایت‌ها محسوب می‌شوند؛ و سوم، نمونه‌هایی شاخص از محتوای شبکه‌های اجتماعی (پست‌ها، توییت‌ها و ویدئوهای بازنشرشده) که نشان می‌دهند روایت‌ها چگونه در سطح مردمی و غیررسمی بازتولید می‌شوند. گردآوری این لایه‌ها به ما امکان می‌دهد تا تعامل میان سطح رسمی و نیمه‌رسمی رسانه‌ها و سطح غیررسمی و کاربرمحور را در شکل‌دهی به فراواقعیت جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل مطالعه کنیم. این

جنگ از ۲۳ خرداد تا ۴ تیر ۱۴۰۴ (۱۳ ژوئن تا ۲۵ ژوئن ۲۰۲۵) ـ ۱۲ روز، حاشیه تحلیلی پیش از جنگ ۲۱ـ۲۲ خرداد (۱۱ـ۱۲ ژوئن) و حاشیه تحلیل پس از جنگ ۵ تا ۱۰ تیر (۲۶ ژوئن تا ۱ ژوئیه) است. تعداد کشته‌شدگان از سوی وزارت بهداشت ایران: تا ۲۴ ژوئن ۲۰۲۵، ۶۰۶ کشته و ۵,۳۳۲ زخمی اعلام شد که بعداً به ۶۲۷ کشته افزایش یافت. بر اساس گزارش‌های سازمان ملل (UNOCHA) و آسوشیتدپرس: ۸۷ غیرنظامی کشته، ۴۱۲ زخمی؛ ۳۲ نظامی اسرائیلی و ۲۲ نظامی ایرانی کشته شدند. ۳۲ کشته در اسرائیل از طرف دولت این کشور گزارش شد و مجروحان بیش از ۳,۰۰۰ نفر بودند. آمار تلفات در طول و پس از جنگ چندین بار به‌روزرسانی شد و این موضوع نشان‌دهنده چالش‌های مستندسازی در شرایط جنگی است. بر اساس منابع ایران طی عملیات وعده صادق ۳ از سوی ایران شلیک بیش از ۹۵۰ موشک (شامل موشک‌های ویژه و ارتقاءیافته) و از منابع اسرائیلی همین آمار این‌گونه روایت شد: شلیک بیش از ۵۰۰ موشک بالستیک و حدود ۱۰۰۰ پهپاد. آمار متناقض این جنگ ناشی از سانسور شدید دو طرف و وضعیت جنگی کنونی است.

جامعه آماری شامل تمامی تیترهای خبری منتشرشده در حساب‌های رسمی رسانه‌های موردمطالعه در بازه ۲۱ خرداد تا ۱۰ تیر ۱۴۰۴ (۱۹ روز) بود. روش نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند انجام شد و از هر رسانه در هر روز انتخاب شد. معیار مرتبط بودن نیز دارا بودن حداقل یک کلیدواژه است. در فاز پایلوت ۱۵ تیتر در هر خوشه (مجموعاً ۴۵ تیتر) کدگذاری شد. پس از اطمینان از پایایی کدگذاری ($\kappa \approx 0.72$)، نمونه به ۵۰ تیتر در هر خوشه افزایش یافت تا توان تعمیم‌پذیری یافته‌ها ارتقا یابد. این افزایش پیش از تحلیل نهایی داده‌ها و صرفاً بر اساس قاعده «اشباع نظری» انجام شد، نه بر اساس مشاهده نتایج عددی. ۵۰ تیتر نهایی از میان ۷۲ تیتر اولیه (پس از حذف موارد تکراری با شباهت بیش از ۸۰درصد) انتخاب شدند.

در این پژوهش، «خودارجاعی» صرفاً به مواردی اطلاق می‌شود که رسانه‌ها بدون ارائه هیچ داده یا مدرک میدانی جدید، صرفاً به محتوای رسانه‌ای دیگر (گزارش پیشین همان رسانه، گزارش رسانه همسو، یا محتوای بازنشرشده در شبکه‌های اجتماعی) به‌عنوان منبع اعتباربخش استناد می‌کنند. بر این اساس، نقل‌قول مستقیم از یک مقام رسمی (نظامی، سیاسی، اطلاعاتی) همراه با ذکر نام، سمت و زمان اظهارنظر، خودارجاعی محسوب نمی‌شود، زیرا این‌گونه نقل‌قول‌ها دست‌کم ادعای دسترسی به منبع اولیه (هرچند نه لزوماً مستقل) را دارند.

تحلیل داده‌ها در دولایهٔ مکمل پیش می‌رود. در لایهٔ نخست، از تحلیل گفتمان انتقادی (CDA) استفاده می‌شود تا دال‌های مرکزی، استعاره‌های بنیادین و قاب‌های معنایی غالب در هر خوشه شناسایی شوند. برای نمونه، در رسانه‌های ایرانی دال مقاومت و استعاره‌های دینی ـ ملی، در رسانه‌های اسرائیلی دال امنیت/بازدارندگی و استعاره‌های فنّاورانه و در رسانه‌های بین‌المللی دوگانهٔ انسان‌دوستانه/امنیتی به‌عنوان محورهای گفتمانی بازنمایی جنگ برجسته می‌شوند. این لایه به ما امکان می‌دهد منطق معنایی هر روایت را آشکار کنیم و نشان دهیم چگونه بازنمایی‌ها بیش از بازتاب واقعیت، در تولید واقعیت مشارکت دارند.

در لایهٔ دوم، از تحلیل سبک‌سنجی واژگانی بهره گرفته می‌شود. در این سطح، نقشهٔ فراوانی واژگان کلیدی ترسیم و روابط هم‌رخدادی آن‌ها تحلیل می‌شود. این ابزار کمی به‌عنوان مکمل تحلیل کیفی عمل می‌کند و استنتاج‌های حاصل از CDA را پشتیبانی می‌کند. برای مثال، بسامد بالای واژگانی مانند پیروزی، مقاومت، یا دفاع مشروع و هم‌رخدادی آن‌ها با تصاویر خاص (مانند موشک‌ها یا غیرنظامیان) نشان می‌دهد که چگونه فراواقعیت از طریق انتخاب و تکرار نشانه‌ها ساخته می‌شود. دیوید کریستال (۱۹۹۲) تحلیل گفتمان انتقادی (CDA) را رویکردی به تجزیه‌وتحلیل زبان می‌داند که هدف آن آشکارسازی روابط پنهان قدرت و فرآیندهای ایدئولوژیک در بطن زبان است (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵). بر این اساس، زبان صرفاً ابزاری برای انتقال پیام نیست، بلکه سازوکاری برای تولید و بازتولید سلطه و هژمونی به شمار می‌آید. تحلیل گفتمان انتقادی با تمرکز بر انتخاب واژگان، ساختارهای نحوی، استعاره‌ها و قاب‌بندی‌های معنایی نشان می‌دهد که متون رسانه‌ای چگونه فراتر از سطح ظاهری ارتباط عمل کرده و در تثبیت یا به چالش کشیدن روابط قدرت نقش ایفا می‌کنند. نوآوری اصلی پژوهش در این است که برای نخستین بار سه شاخص فراواقعیت (خودارجاعی، نرخ تکثیر روایت، فاصلهٔ روایت واقع) به‌صورت عملیاتی تعریف و به الگوهای زبانی و تصویری متصل می‌شوند. بدین‌ترتیب، تحلیل صرفاً توصیفی باقی نمی‌ماند، بلکه می‌توان نشان داد که چگونه میزان خودارجاعی در تیترها، سرعت و شدت تکثیر در شبکه‌های اجتماعی و فاصلهٔ بازنمایی با واقعیت میدانی، همگی به شکل‌گیری یک فراواقعیت رسانه‌ای منجر می‌شوند. این رویکرد ترکیبی (تحلیل گفتمان انتقادی، تحلیل واژگانی، شاخص‌های فراواقعیت) ابزار جدیدی برای مطالعهٔ جنگ‌های کوتاه‌مدت ارائه می‌دهد و نشان می‌دهد چگونه جنگ دوم بر ادراک عمومی سیطره می‌یابد. البته این پژوهش

اثرات واقعی بر افکار عمومی را نمی‌سنجد و محدود به سطح بازنمایی رسانه‌ای است.

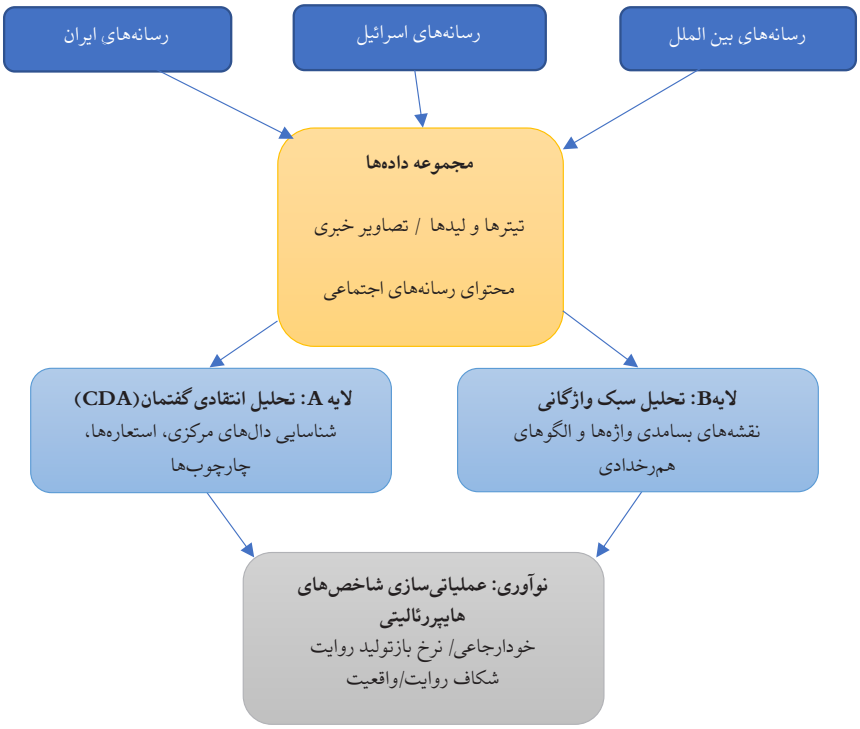

دیاگرام ۱. مدل مفهومی پژوهش

یافته‌های پژوهش

برای سنجش فراواقعیت در بازنمایی رسانه‌ای، سه شاخص عملیاتی تعریف شد. نخست، خودارجاعی نشانه‌ها که به بسامد مواردی اشاره دارد که رسانه‌ها به محتوای رسانه‌ای دیگر به‌عنوان «شاهد» یا منبع استناد می‌کنند، بدون ارائه داده‌های میدانی یا مستقل. واحد سنجش آن درصد تیترها و لیدهایی است که صرفاً به بازنمایی‌های رسانه‌ای دیگر ارجاع داده‌اند. نمونهٔ بارز آن گزارشی است که موفقیت نظامی را تنها با نقل‌قول از رسانه‌ای همسو تأیید می‌کند. دوم، نرخ تکثیر روایت که شدت و سرعت گردش یک روایت را نشان می‌دهد و با نسبت دفعات بازنشر یا بازچارچوب‌بندی یک تم در بازه زمانی مشخص (مثلاً ۲۴ ساعت) به کل محتوای تولیدشده سنجیده می‌شود. نمونهٔ آن بازنشر هزارباره روایت «پیروزی مقاومت» در تلگرام و توئیتر در یک

شبانه‌روز است. سوم، فاصله روایت واقعیت که میزان ناهم‌خوانی میان ادعاهای تیتر و لید با داده‌های قابل‌تأیید یا متن بدنه همان گزارش را می‌سنجد و از طریق مقایسه معنایی یا سنجش تطابق با منابع مستقل محاسبه می‌شود؛ مانند تیتری که از «نابودی کامل اهداف دشمن» خبر می‌دهد در حالی که متن خبر صرفاً به «آسیب محدود» اشاره دارد.

جدول ۱. سنجه‌ها و شاخص‌ها

شاخص	تعریف مفهومی	تعریف عملیاتی	واحد سنجش	مثال کاربردی در جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل
خودارجاعی نشانه‌ها (Self-referentiality of Signs)	وضعیتی که در آن بازنمایی‌ها به‌جای ارجاع به امر واقعی بیرونی، صرفاً به بازنمایی‌های دیگر ارجاع می‌دهند.	شمارش مواردی که رسانه‌ها به محتوای رسانه‌ای دیگر (نه داده‌های میدانی یا مستقل) به‌عنوان شاهد استناد می‌کنند.	درصد تیترها، لیدها یا پاراگراف‌های خبری با ارجاع غیرمستقیم (به رسانه‌ها/گزارش‌های دیگر).	رسانه‌های اسرائیلی که کارآمدی گنبد آهنین را صرفاً با استناد به تصاویر تلویزیونی تکراری بازنمایی کردند.
نرخ تکثیر روایت (Narrative Reproduction Rate)	شدت و سرعت گردش یک روایت یا تصویر در میدان رسانه‌ای.	نسبت بازنشر (reposting) یا بازچارچوب‌بندی (reframing) یک روایت/تم در بازه زمانی مشخص.	تعداد دفعات بازنشر یک روایت در واحد زمان ÷ تعداد کل محتوای تولیدشده در همان بازه.	روایت پیروزی مقاومت در رسانه‌های ایرانی که ظرف ۲۴ ساعت بیش از هزار بار در تلگرام و توییتر بازنشر شد.
فاصله روایت ـ واقع (Narrative-Reality Gap)	میزان گسست معنایی میان ادعاهای رسانه‌ای و واقعیت میدانی.	مقایسه معنایی تیتر/لید با متن خبر یا داده‌های مستقل برای شناسایی تناقض، اغراق یا حذف.	شمار موارد ناهم‌خوانی در هر ۱۰ خبر (درصد کل اخبار).	تیتری که از نابودی کامل اهداف دشمن خبر می‌دهد، درحالی‌که در متن فقط به آسیب محدود اشاره شده است.

منبع: (نگارندگان)

دامنهٔ زمانی پژوهش شامل دوازده روز درگیری اصلی به‌عنوان پنجرهٔ هسته‌ای و همچنین دو روز پیش از آغاز رسمی و پنج روز پس از پایان جنگ به‌عنوان حاشیهٔ تحلیلی در نظر گرفته شد؛ زیرا بسیاری از قاب‌ها و روایت‌های کلیدی پیش از شروع

رسـمی شـکل‌گرفته و تـا چنـد روز پـس از آتش‌بـس اسـتمرار داشـته‌اند. داده‌هـا به‌طـور متـوازن از سـه خوشـهٔ رسـانه‌ای انتخـاب شـدند: رسـانه‌های ایرانـی شـامل خبرگزاری‌هـای رسـمی (ایرنـا، فـارس، تسـنیم) و شـبکه‌های انگلیسی‌زبان ماننـد پـرس تـی وی؛ رسـانه‌های اسـرائیلی همچـون Haaretz، The Jerusalem Post، Times of Israel و Ynet؛ و رسـانه‌های بین‌المللـی ازجملـه BBC، CNN، Al Jazeera English، Reuters و Associated Press. حسـاب‌های رسـمی ایـن رسـانه‌ها در شـبکه‌های اجتماعـی (توئیتـر، اینسـتاگرام) نیـز بـرای درک پویایـی دیجیتـال وارد تحلیـل شـدند. واحـد تحلیـل چهـار دسـته بـود: تیتـر، لیـد یـا پاراگـراف آغازیـن، تصویـر همـراه بـا کپشـن و پسـت شـبکه‌های اجتماعـی. معیارهـای شـمول شـامل گزارش‌هـا، اخبـار زنـده، تحلیل‌هـا و پسـت‌های مسـتقیم مرتبـط بـا جنـگ، بـه سـه زبـان فارسـی، انگلیسـی و عبـری بـود؛ کـه بـرای زبـان عبـری از یـک نفـر آشـنا بـه زبـان عبـری کـه مبلـغ دینـی می‌باشـد (بـا سـطح ۴ حـوزه علمیـه) اسـتفاده نمودیـم. معیارهـای حـذف نیـز محتـوای تکـراری (بیـش از ۹۰درصـد شـباهت)، غیرمرتبـط یـا فاقـد اعتبـار سـردبیری را دربرمی‌گرفـت. بـرای تحلیـل روایت‌هـا، مجموعـه‌ای از نـه قـاب کلیـدی تعریـف شـد: مقاومت/کنـش قهرمانانـه، دفـاع و امنیـت، برتـری فنّاورانـه، هزینـه انسانی/انسان‌دوسـتانه، مشـروعیت بین‌المللـی، دیپلماسـی و تنش‌زدایـی، تشـدید/تهدید، سـرزنش و مقصرسـازی و پیروزی/کوچک‌نمایـی خسـارات. هـر قـاب دارای تعریـف عملیاتـی، شـاخص‌های زبانـی و نمونه‌کلیدواژه‌هـا بـود. کدگـذاری بـه صـورت چندبرچسـبی انجـام شـد؛ یعنـی هـر آیتـم می‌توانسـت در بیـش از یـک قـاب قـرار گیـرد. بـرای تحلیـل بازنمایـی رسـانه‌ای، داده‌هـا بـر اسـاس ۹ قـاب اصلـی کدگـذاری شـدند.

جدول ۲. قاب‌بندی‌ها و کدگذاری

قاب (Frame)	تعریف یک‌خطی	نمونه کلیدواژه‌ها
مقاومت/کنش قهرمانانه (RESISTANCE)	تأکید بر ایستادگی، پیروزی نمادین، قهرمانی	مقاومت، پیروزی، شهید، victory, steadfast
دفاع و امنیت (DEFENSE_SECURITY)	مشروعیت‌بخشی به اقدامات دفاعی و حفاظت از غیرنظامیان	دفاع مشروع، امنیت، پناهگاه، Iron Dome, precision
برتری فنّاورانه/نظامی (TECH_SUPERIORITY)	نمایش توان نظامی و فناوری پیشرفته	سامانه، رهگیری، پهپاد، interceptor, superiority

هزینه انسانی/انسان‌دوستانه (HUMANITARIAN_COST)	برجسته‌سازی تلفات غیرنظامیان و پیامدهای انسانی	غیرنظامی، کودک، زخمی، civilian, casualty, aid
مشروعیت بین‌المللی/حقوقی (INTL_LEGALITY)	ارجاع به حقوق بین‌الملل و نهادهای جهانی	قطعنامه، شورای امنیت، قانونی/غیرقانونی، UN, resolution
دیپلماسی و تنش‌زدایی (DIPLOMACY_DEESC)	اشاره به میانجی‌گری، مذاکرات و آتش‌بس	آتش‌بس، میانجی، مذاکره، ceasefire, talks
تشدید/تهدید (ESCALATION_THREAT)	بیان هشدار، تهدید یا وعده انتقام	تهدید، هشدار، پاسخ سخت، threat, escalation
مقصرسازی/سرزنش (BLAME_ATTRIB)	نسبت‌دادن مسئولیت آغاز یا ادامه جنگ به طرف مقابل	متجاوز، تحریک، مقصر، aggressor, blame
پیروزی/کوچک‌نمایی خسارت (VICTORY_MINLOSS)	اعلام موفقیت و کم‌اهمیت جلوه دادن خسارت‌ها	موفقیت، پیروز شد، خسارت ناچیز، success, minimal damage

منبع: (نگارندگان)

برای اطمینان از پایایی کدگذاری، حداقل ده درصد از نمونه‌ها به‌طور مستقل توسط دو کُدگذار تحلیل شد و میزان هم‌پوشانی با شاخص کاپا و در موارد چندبرچسبی با شاخص میانگین جاکارد محاسبه گردید؛ نتایج مرحله پایلوت پایایی را در سطح قابل قبول ($\kappa \approx 0.72$) بود و اختلافات کدگذاری در نشست گروهی حل شد و برای مواردی که توافق حاصل نشد (حدود ۷درصد تیترها)، قاب «سایر» (other) در نظر گرفته شد. شاخص میانگین جاکارد (۰/۶۸) نیز گزارش شد که نشان‌دهنده شباهت دوتایی قابل قبول میان جفت‌کدگذاران است. اختلاف‌ها طی نشست بررسی و در نسخه نهایی کدگذاری منعکس شد. برای اعتباربخشی داده‌ها، از روش سه‌سویه‌سازی میان خوشه‌های رسانه‌ای و واحدهای تحلیل (تیتر، لید، تصویر و پست شبکه اجتماعی) استفاده گردید و همچنین تحلیل موارد منفی به‌کار گرفته شد تا استثناها و روایت‌های خارج از الگوی غالب شناسایی شوند. مثلاً «در رسانه‌های ایرانی، برخی روزنامه‌نگاران مستقل خسارت‌های داخلی را برجسته کردند» یا «در اسرائیل، برخی گزارش‌ها ناکامی رهگیری‌ها را مطرح کردند». تحلیل داده‌ها در دو سطح انجام شد: نخست، تحلیل گفتمان انتقادی (CDA) با تمرکز بر دال‌های مرکزی، استعاره‌ها و استراتژی‌های معنایی؛ دوم، تحلیل کمّی سبک‌سنجی شامل شمارش فراوانی واژگان کلیدی، ترسیم نقشه‌های هم‌رخدادی و برآورد شاخص‌های فراواقعیت همچون خودارجاعی نشانه‌ها

و نـرخ تکثیـر روایـت. بـرای پشـتیبانی از ایـن لایه‌هـا، داده‌هـا بـا ابزارهـای پـردازش متـن مـورد تحلیـل قـرار گرفـت و شـاخص‌های توزیـع واژگانـی و شـبکه‌های مفهومـی اسـتخراج شـد. یافته‌هـای پایلـوت در سـه خوشـه رسـانه‌ای (۱۵ تیتـر در هـر خوشـه) نشـان دادنـد کـه رسـانه‌های ایرانـی بالاتریـن سـطح نـرخ تکثیـر روایـت (۵/۲) و شـکاف روایت‌ـ واقـع (۲۸ درصـد) را دارنـد کـه بازتـاب گفتمـان مقاومـت و بازتولیـد شـدید پیـروزی اسـت. رسـانه‌های اسـرائیلی خودارجاعـی بالایـی (۳۸درصـد) و شـکاف ۲۵ درصـد داشـتند کـه بیانگـر کوچک‌نمایـی خسـارات بـود، در حالی‌کـه رسـانه‌های بین‌المللـی پایین‌تریـن میـزان خودارجاعـی (۲۱ درصـد) و شـکاف (۱۵ درصـد) را نشـان دادنـد و تمرکز بیشـتری بر پوشـش دیپلماتیـک و انسـانی داشـتند. البتـه بخشـی از تیترهـا کنـار گذاشـته شـده‌اند یـا ترجمه‌هـا دچـار ابهـام بوده‌انـد. در فراینـد نمونه‌گیـری، تیترهایـی کـه بـا الگـوی غالـب هـر خوشـه در تضـاد بودنـد نیـز شناسـایی شـدند، امـا بـه دلیـل فراوانـی بسـیار پاییـن (کمتـر از ۵درصـد از کل تیترهـای آن خوشـه) در نمونـه نهایـی ۵۰ تیتـری (کـه بـر اسـاس بیشـترین بازنشـر انتخاب شـد) قـرار نگرفتنـد. ایـن مطالعـه در فـاز پایلـوت بـر اسـاس ۱۵ تیتـر در هـر خوشـه اجـرا شـد. بااین‌حـال، بـرای افزایـش قـدرت تعمیم‌پذیـری، در نسـخه توسـعه‌یافته داده‌هـا بـه ۵۰ تیتـر در هـر خوشـه گسـترش داده شـد (مجموعـاً ۱۵۰ تیتر). ایـن انتخـاب بـا هـدف افزایـش تنـوع منابـع، پوشـش زمانـی کامل‌تـر و کاهـش سـوگیری در نمونه‌گیـری صـورت گرفـت.

محاسبات صورت گرفته در سه بخش به‌صورت زیر انجام گرفت:

ـ خودارجاعی

$$SR = \frac{\text{می‌دهندارجاع‌دیگررسانه‌یاروایت‌به‌که‌لیدهایی/تیترهاتعداد}}{\text{لیدها/تیترها کل}} * ۱۰۰$$

مثلاً اگـر از ۱۵ تیتـر، ۶ تیتـر بـا عباراتـی مثـل «بـه‌گـزارش خبرگـزاری X» یـا «همان‌گونـه که پیش‌تر اعلام شد» همراه باشد، آنگاه: $\frac{۶}{۱۵} * ۱۰۰ = ۴۰٪$

ـ نرخ تکثیر روایت

$$NRR = \frac{\text{مشخص‌زمانی‌بازه‌یک‌درکلیدی‌روایت‌یک‌تکرارتعداد}}{\text{بازه‌روزهای‌تعداد}}$$

مثلاً اگر روایت «پیروزی مقاومت» در خوشه ایرانی طی ۱۲ روز ۶۲ بار تکرار شود:

$$۵.۲ = \frac{۶۲}{۱۲}$$

ـ شکاف روایت ـ واقعیت

$$SR = \frac{\text{ناسازگارندمستقل‌داده‌های‌باکه‌لیدهایی /تیترهاتعداد}}{\text{لیدها/تیترها کل}} * ۱۰۰$$

برای نمونه، اگر در خوشه اسرائیلی ۴ تیتر از ۱۵ مورد مدعی «موفقیت کامل رهگیری‌ها» باشد، درحالی‌که گزارش‌های مستقل حداقل یک اصابت را تأیید کرده‌اند:

$$۲۶.۷٪ = \frac{۴}{۱۵} * ۱۰۰$$

جدول ۳. نرخ توزیع اخبار در خوشه‌ها

خوشه رسانه‌ای	Self-Referentiality (میانگین ٪)	Narrative Reproduction Rate (NRR) (میانگین/روز)	Narrative-Reality Gap (میانگین ٪)
ایران (IR)	۴۲٪ (۴ تیتر از ۱۰ به نقل از رسانه‌های همسو یا تکرار روایت قبلی)	۵/۲ (یک روایت کلیدی در میانگین روزانه ۵ بار بازتولید شد)	۲۸٪ (اختلاف تیتر/بدنه یا تیتر/داده مستقل)
اسرائیل (IL)	۳۸٪ (۳ـ۴ تیتر از ۱۰ خودارجاع به اظهارات مقامات/رسانه‌های داخلی داشتند)	۴/۷ (روایت‌های امنیت/برتری روزانه ۴ـ۵ بار تکرار شدند)	۲۵٪ (کوچک‌نمایی خسارت یا اغراق در موفقیت)
بین‌الملل (INTL)	۲۱٪ (۲ تیتر از ۱۰ ارجاع مستقیم به رسانه‌های دیگر داشتند)	۳/۴ روایت‌های آتش‌بس/دیپلماسی روزانه حدود ۳ بار بازتولید شدند	۱۵٪ اختلاف تیتر/بدنه در بخشی از اخبار فوری

منبع: (نگارندگان)

الف) خوشه ایرانی: خوشه رسانه‌های ایرانی در جریان جنگ ۱۲ روزه ایران‌ـ اسرائیل بیش از هر چیز روایت «مقاومت» و «پیروزی نمادین» را برجسته ساخت. تیترهای انتخابی نشان می‌دهند که رسانه‌های این خوشه با تکیه بر

قاب‌های مقاومت، برتری فنّاورانه و کوچک‌نمایی خسارت‌ها، تلاش کردند روایت غالبی از ایستادگی و موفقیت ایجاد کنند. در جدول ۴ این روایت‌های نشان داده شده است.

جدول ۴. خوشه رسانه‌های ایرانی

#	تیتر خلاصه	منبع / تاریخ	قاب‌ها
۱	آغاز پاسخ ایران به حمله رژیم اسرائیل	ایسنا، ۲۳ خرداد ۱۴۰۴	RESISTANCE · BLAME_ATTRIB · ESCALATION_THREAT
۲	دور چهارم حملات موشکی ایران به اسرائیل؛ اصابت چند موشک در تل‌آویو/حیفا	ایسنا، ۲۴ خرداد ۱۴۰۴	TECH_SUPERIORITY · ESCALATION_THREAT · VICTORY_MINLOSS
۳	حمله تروریستی اسرائیل به ایران / ترور فرمانده سپاه	تسنیم، ۲۳ خرداد ۱۴۰۴	BLAME_ATTRIB · ESCALATION_THREAT · HUMANITARIAN_COST
۴	پناهگاه‌های اسرائیل در برابر حملات تلافی‌جویانه ایران محافظت کافی نمی‌دهند	ایرنا (انگلیسی)، ۱۵ ژوئن ۲۰۲۵	VICTORY_MINLOSS · ESCALATION_THREAT · DEFENSE_SECURITY
۵	ضربات سپاه به «آمان» و مراکز موساد در سرزمین‌های اشغالی	تهران‌تایمز (لایوبلاگ)، ۱۷ ژوئن ۲۰۲۵	TECH_SUPERIORITY · VICTORY_MINLOSS
۶	رهبر انقلاب: هرگونه مداخله نظامی آمریکا با آسیب‌های جبران‌ناپذیر مواجه می‌شود	تهران‌تایمز (لایوبلاگ)، ۱۸ ژوئن ۲۰۲۵	ESCALATION_THREAT · INTL_LEGALITY
۷	عملیات «وعده صادق ۳»: کدام پایگاه‌های نظامی/اطلاعاتی اسرائیل هدف قرار گرفت؟	پرس‌تی‌وی، ۲۵ ژوئن ۲۰۲۵	TECH_SUPERIORITY · VICTORY_MINLOSS · BLAME_ATTRIB
۸	جنگ تجاوزکارانه اسرائیل و پاسخ مشروع ایران	تهران‌تایمز، ۱۳ ژوئن ۲۰۲۵	BLAME_ATTRIB · INTL_LEGALITY · RESISTANCE
۹	شادی پیروزی و آماده‌باش؛ ایران در عین هوشیاری، عقب‌نشینی اسرائیل را رصد می‌کند	ایرنا (انگلیسی)، حوالی ۲۶ـ۲۷ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEESC · ESCALATION_THREAT · RESISTANCE
۱۰	رهگیری‌های اسرائیل ناکام ماند؛ زیرساخت‌های کلیدی تل‌آویو هدف قرار گرفت	جمع‌بندی تحلیلی در تهران‌تایمز/پرس‌تی‌وی طی ۱۷ـ۲۵ ژوئن	TECH_SUPERIORITY · VICTORY_MINLOSS · DEFENSE_SECURITY

منبع: (نگارندگان)

جدول ۴ نشان می‌دهد که رسانه‌های ایرانی با تمرکز بر قاب‌های «مقاومت»، «برتری فنّاورانه» و «پیروزی با خسارت اندک»، تلاش کرده‌اند روایتی هویتی و نمادین از جنگ ارائه دهند. بخش قابل‌توجهی از تیترها به بازتولید گفتمان مقاومت و کوچک‌نمایی هزینه‌ها اختصاص دارد، درحالی‌که مواردی همچون مقصرسازی اسرائیل، برجسته‌سازی تهدیدها و تأکید بر ناکامی دشمن نیز به‌عنوان استراتژی‌های معنایی مکمل به‌کار گرفته شده‌اند. حضور موضوعاتی چون «بازداشت‌ها» یا «بحران‌های اجتماعی پس از جنگ» نشان می‌دهد که روایت‌ها صرفاً به میدان نظامی محدود نمانده و به عرصه‌های سیاسی و اجتماعی نیز گسترش یافته‌اند. این ترکیب نشان می‌دهد که خوشه رسانه‌ای ایرانی بیش از بازتاب واقعیت میدانی، به خلق فراواقعیتی دست زده است که در آن مقاومت، پیروزی و مشروعیت در اولویت بازنمایی قرار گرفته‌اند.

ب) خوشه رسانه‌های اسرائیلی: خوشه رسانه‌های اسرائیلی در پوشش جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل عمدتاً با منطق دفاعی و امنیتی عمل کرد. تیترهای این خوشه بازتاب‌دهنده گفتمان غالب «بازدارندگی»، «مشروعیت نظامی» و «برتری فنّاورانه» هستند. در جدول ۵ این روایت‌های نشان داده شده است.

جدول ۵. خوشه‌بندی رسانه‌های اسرائیلی

#	خلاصه تیتر/لید	منبع / تاریخ	قاب‌ها
IL-1	ایران به تهدیدات ترامپ و رهبران صهیونیست پاسخ دهد	Jerusalem Post، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	BLAME_ATTRIB · ESCALATION_THREAT
IL-2	نیروی دفاع اسرائیل برای جنگ چندجبهه‌ای با ایران آماده می‌شود	Jerusalem Post، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	DEFENSE_SECURITY · TECH_SUPERIORITY
IL-3	این ۲۸ قربانی کشته‌شده در حملات موشکی ایران هستند	Times of Israel، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	HUMANITARIAN_COST · BLAME_ATTRIB
IL-4	هشدار اسرائیل به ۳۰۰۰۰۰ نفر در تهران برای تخلیه	Jerusalem Post / AP، ۱۶ ژوئن ۲۰۲۵	ESCALATION_THREAT · DEFENSE_SECURITY

IL-5	بمباران‌های آمریکا سایت‌های هسته‌ای ایران را نابود کرد؛ نتانیاهو جنگ را اعلام کرد	ILTV، ۲۳ ژوئن ۲۰۲۵	VICTORY_MIN-LOSS · TECH_SU-PERIORITY
IL-6	ترامپ: توافق آتش‌بس بین ایران و اسرائیل حاصل شد	JPost، ۲۳ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEE-SC · ESCALATION_THREAT
IL-7	مقام ایرانی: حملات ادامه می‌یابد؛ تهدید به هدف‌گیری پایگاه‌های آمریکا	Times of Israel، ۱۴ ژوئن ۲۰۲۵	ESCALATION_THREAT · DE-FENSE_SECURITY
IL-8	۸ نفر در بمباران شبانه موشک‌های ایران کشته شدند	ILTV، ۱۶ ژوئن ۲۰۲۵	HUMANITARIAN_COST · BLAME_ATTRIB
IL-9	آتش‌بس شکننده با ایران؛ مقامات هشدار می‌دهند جنگ ممکن است ادامه یابد	ILTV، ۲۶ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEE-SC · ESCALATION_THREAT
IL-10	ایران حملات موشکی به اسرائیل را ادامه می‌دهد؛ گنبد آهنین موفق عمل کرد	Haaretz، ۱۳ ژوئن ۲۰۲۵	TECH_SUPERIOR-ITY · DEFENSE_SE-CURITY
IL-11	نتانیاهو قادر به پایان جنگ بی‌معنی در غزه نیست؟	Haaretz، ۲۷ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEE-SC · VICTORY_MINLOSS
IL-12	دادگاه اسرائیل محاکمه نتانیاهو را به تعویق انداخت؛ ترامپ خواستار کنار گذاشتن پرونده شد	Haaretz، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	INTL_LEGALITY · DIPLOMACY_DEE-SC
IL-13	برای پایان جنگ غزه، ترامپ باید نتانیاهو را فشار دهد	Haaretz، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEE-SC · BLAME_AT-TRIB
IL-14	ویدیوهای تولیدشده با AI دروغ‌هایی درباره جنگ ایران ـ اسرائیل را پخش می‌کنند	Times of Israel، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	BLAME_ATTRIB · TECH_SUPERIOR-ITY
IL-15	آمریکا برای پایان جنگ غزه بر درمر فشار می‌آورد	Times of Israel، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEE-SC · INTL_LEGAL-ITY

منبع: (نگارندگان)

داده‌های جدول نشان می‌دهد رسانه‌های اسرائیلی با تمرکز بر قاب‌های «دفاع و امنیت»، «برتری فنّاورانه» و «دیپلماسی»، جنگ را به عرصه‌ای از نمایش اقتدار و کنترل بدل کردند. بسامد بالای تیترهایی که به کارآمدی گنبد آهنین و دقت حملات اشاره داشتند، نشان می‌دهد فراواقعیتی از «توانمندی مطلق» شکل گرفت که فاصله معناداری با واقعیت میدانی داشت. در این چارچوب، خودارجاعی رسانه‌ها از طریق تکرار گزارش‌های رسمی و بازنشر تصاویر واحد، به تثبیت این فراواقعیت کمک کرد. نتیجه آن بود که افکار عمومی اسرائیل، حتی در مواجهه با خسارات و ناتوانی‌های نظامی، همچنان روایت «بازدارندگی موفق» را واقعی‌تر از واقعیت تجربه کرد. به‌این‌ترتیب، خوشه رسانه‌ای اسرائیلی نیز همچون سایر خوشه‌ها، نه صرفاً ناظر جنگ بلکه خالق نسخه‌ای رسانه‌ای از آن بود که در سطح نشانه‌ها از خود واقعیت پیشی گرفت.

ج) خوشه رسانه‌های بین‌الملل: خوشه رسانه‌های بین‌المللی در بازنمایی جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل، رویکردی میانجی‌گرانه و انسان‌محور اتخاذ کرد. در جدول ۶ این روایت‌های نشان داده شده است.

جدول ۶. خوشه‌بندی رسانه‌های بین‌الملل

#	خلاصه تیتر/لید	منبع / تاریخ	قاب‌ها
INTL-1	لیست رویدادهای کلیدی جنگ آمریکا ـ اسرائیل ـ ایران، ۲۴ ژوئن	Al Jazeera، ۲۴ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEESC · HUMANITARIAN_COST
INTL-2	ترامپ آتش‌بس را اعلام کرد؛ رسانه‌های ایران تأیید کردند	CNN، ۲۳ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEESC · VICTORY_MINLOSS
INTL-3	چگونه جنگ اخیر آغاز شد و به کجا می‌رود؟	BBC، ۱۹ ژوئن ۲۰۲۵	ESCALATION_THREAT · DIPLOMACY_DEESC
INTL-4	ترامپ آتش‌بس کامل را اعلام کرد؛ موشک‌ها گزارش شدند	AP، ۲۳ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEESC · ESCALATION_THREAT
INTL-5	تصویرسازی ۱۲ روز جنگ اسرائیل ـ ایران	Al Jazeera، ۲۶ ژوئن ۲۰۲۵	HUMANITARIAN_COST · BLAME_ATTRIB
INTL-6	جنگ جهانی: ایران و اسرائیل آتش‌بس را توافق کردند	CNN، ۲۱ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEESC · INTL_LEGALITY

INTL-7	لیست رویدادهای کلیدی، ۱۸ ژوئن	Al Jazeera، ۱۸ ژوئن ۲۰۲۵	ESCALATION_THREAT · HUMANITARIAN_COST
INTL-8	یک هفته جنگ: اسرائیل و ایران آتش‌باری می‌کنند	AP، ۲۰ ژوئن ۲۰۲۵	ESCALATION_THREAT · DIPLOMACY_DEESC
INTL-9	ترامپ G۷ را زود ترک کرد تا با جنگ ایران ـ اسرائیل مقابله کند	NY Times، ۱۷ ژوئن ۲۰۲۵	INTL_LEGALITY · DIPLOMACY_DEESC
INTL-10	نگرانی از آتش‌بس ایران ـ اسرائیل؛ نتانیاهو جنگ ابدی می‌خواهد	Guardian، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	ESCALATION_THREAT · DIPLOMACY_DEESC
INTL-11	موشک ایرانی بیمارستان اصلی اسرائیل را هدف قرار داد	NY Times، ۱۹ ژوئن ۲۰۲۵	HUMANITARIAN_COST · BLAME_ATTRIB
INTL-12	آمریکا خود را وارد جنگ اسرائیل ـ ایران کرد؛ نگرانی‌ها افزایش یافت	AP، ۲۲ ژوئن ۲۰۲۵	INTL_LEGALITY · ESCALATION_THREAT
INTL-13	ایران پس از جنگ با اسرائیل و آمریکا بر لبه تیغ	NY Times، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	HUMANITARIAN_COST · DIPLOMACY_DEESC
INTL-14	آتش‌بس با ایران پایدار بماند؟	BBC، ۲۴ ژوئن ۲۰۲۵	DIPLOMACY_DEESC · ESCALATION_THREAT
INTL-15	ویدیوهای AI دروغ‌ها درباره جنگ ایران ـ اسرائیل را پخش می‌کنند	CBS، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۵	BLAME_ATTRIB · TECH_SUPERIORITY

داده‌های جدول نشان می‌دهد رسانه‌های بین‌المللی با برجسته‌سازی قاب‌های «دیپلماسی و آتش‌بس»، «هزینه انسانی» و «مشروعیت بین‌المللی»، نقشی دوگانه در ساخت فراواقعیت ایفا کردند. از یک سو، تأکید بر تلفات غیرنظامیان و بحران انسانی موجب برانگیختن همدلی جهانی و شکل‌گیری فشار افکار عمومی برای توقف درگیری شد؛ از سوی دیگر، بازتولید مکرر روایات قدرت‌های غربی و نهادهای بین‌المللی، مرز میان همدلی انسانی و مشروعیت‌بخشی به نظم موجود را تیره کرد. این خوشه، با ایجاد تصویری از جنگ به‌عنوان «بحران انسانی نیازمند مدیریت جهانی»، عملاً به نهادینه‌سازی گفتمان کنترل و میانجی‌گری از بالا یاری رساند. درنتیجه، فراواقعیت

جنگ در سطح بین‌المللی نه بر محور پیروزی یا شکست نظامی، بلکه بر پایهٔ احساسات اخلاقی و ملاحظات ژئوپلیتیکی شکل گرفت؛ واقعیتی رسانه‌ای که به‌ظاهر بی‌طرف، اما در عمل جهت‌دار و بازتولیدکننده منطق قدرت جهانی بود.

تجزیه‌وتحلیل یافته‌ها

سه خوشه رسانه‌ای در بازنمایی جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل نقش محوری ایفا کردند. رسانه‌های ایرانی روایت خود را بر محور مقاومت و اسطوره‌سازی بنا نهادند؛ تصاویر موشک‌ها و مفاهیمی چون شهادت و ایثار بخشی از شبیه‌سازی بودند که جنگ را از یک درگیری نظامی به رخدادی هویتی و نمادین بدل می‌کردند. در مقابل، رسانه‌های اسرائیلی بر برتری فنّاورانه، امنیت و مشروعیت حقوقی تمرکز داشتند؛ نمایش مداوم گنبد آهنین و گفتمان «حق دفاع مشروع» تلاشی آگاهانه برای بازنمایی جنگ به‌عنوان نبردی قانونی و اجتناب‌ناپذیر بود. رسانه‌های بین‌المللی نیز روایت خود را در قالب دوگانهٔ انسان‌دوستانه/امنیتی شکل دادند؛ هم بحران انسانی و تلفات غیرنظامیان را برجسته کردند و هم تحلیل‌هایی از تهدید هسته‌ای و امنیت منطقه‌ای ارائه دادند.

این سه روایت، هر یک واقعیتی فراواقعی خلق کردند که برای مخاطبان واقعی‌تر از میدان جنگ جلوه می‌کرد. همان‌گونه که بودریار در تحلیل جنگ خلیج فارس نشان داد، امر واقعی در انبوه تصاویر و نشانه‌ها محو شد و تجربه مخاطب نه بر اساس واقعیت میدانی، بلکه بر اساس بازنمایی رسانه‌ای شکل گرفت. درنتیجه، «جنگ دوم» بار دیگر تحقق یافت: جایی که پیروزی یا شکست در افق افکار عمومی تعریف شد، نه در سطح تلفات و دستاوردهای نظامی. این وضعیت پیامدی فراتر از دوره درگیری داشت، زیرا روایت‌های تولیدشده پس از پایان جنگ نیز ادامه یافتند و بر سیاست و افکار عمومی اثر گذاشتند. از این منظر، فراواقعیت جنگی به بخشی از سیاست جهانی بدل می‌شود؛ واقعیتی نمادین که قدرت آن حتی از واقعیت نظامی نیز فراتر می‌رود.

از سوی دیگر، تحلیل شاخص‌های عملیاتی نشان داد رسانه‌های ایرانی با تأکید بر گفتمان مقاومت و نمادهای دینی ملی، روایت‌هایی خودارجاع خلق کردند که کمتر به داده‌های مستقل میدانی وابسته بود و بیشتر بر گفتمان‌های پیشین استوار بود. نرخ تکثیر روایت «پیروزی معنوی» در شبکه‌های اجتماعی داخلی به‌قدری بالا بود که حتی در غیاب دستاوردهای نظامی ملموس، افکار عمومی آن را واقعی‌تر از واقعیت تلقی می‌کرد. رسانه‌های اسرائیلی نیز با تمرکز بر موفقیت‌های گنبد آهنین و تکرار گفتمان

«دفاع مشروع»، سطح بالایی از خودارجاعی را رقم زدند؛ موفقیت رهگیری‌ها عمدتاً بر اساس بازنشر تصاویر تکراری و بیانیه‌های رسمی بازنمایی شد. رسانه‌های بین‌المللی نیز، بسته به مواضع سیاسی، دوگانهٔ انسان‌دوستانه/امنیتی را تکثیر کردند. فاصلهٔ میان واقعیت میدانی بحران انسانی و روایت‌های امنیت‌محور، نمونه‌ای روشن از شکاف روایت واقعیت بود. اثر این رقابت روایت‌ها بر ادراک عمومی بسیار تعیین‌کننده بود. افکار عمومی در ایران، جنگ را عمدتاً از منظر مقاومت و تثبیت هویت جمعی تفسیر کرد؛ در اسرائیل، روایت امنیت و بازدارندگی مسلط شد؛ و در سطح بین‌المللی، ترکیبی از همدلی با قربانیان انسانی و تأکید بر ثبات منطقه‌ای برجسته گردید. در همه این موارد، آنچه مخاطبان تجربه کردند نه امر واقعی جنگ، بلکه بازتابی فراواقعی بود که توسط خوشه‌های رسانه‌ای ساخته و تکثیر شد.

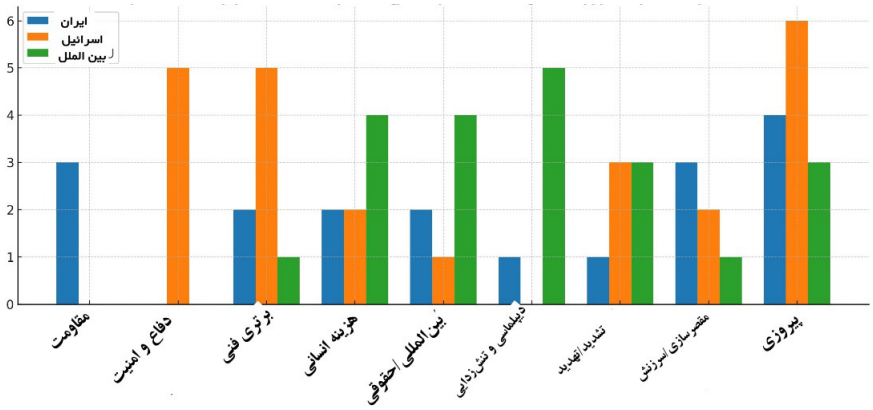

نمودار ۱. نرخ تمرکز بر واژه‌ها

نمودار ۱ بر اساس کدگذاری ۱۵۰ تیتر منتخب از سه خوشه رسانه‌ای ایران، اسرائیل و رسانه‌های بین‌المللی توسط نرم‌افزار اکسل ترسیم شده است. ابتدا همه تیترها و لیدهای مرتبط با جنگ ۱۲ روزه در بازه زمانی پژوهش گردآوری و پس از حذف موارد تکراری، در قالب ۹ قاب اصلی شامل مقاومت/کنش قهرمانانه، دفاع و امنیت، برتری فنّاورانه/نظامی، هزینه انسانی/انسان‌دوستانه، مشروعیت بین‌المللی/حقوقی، دیپلماسی و تنش‌زدایی، تشدید/تهدید، مقصرسازی/سرزنش و پیروزی/کوچک‌نمایی خسارت کدگذاری شدند. هر تیتر می‌توانست بیش از یک قاب دریافت کند؛ بنابراین کدگذاری به‌صورت چندبرچسبی انجام شد. سپس فراوانی هر قاب در هر خوشه رسانه‌ای شمارش

و بر کل فراوانی کدهای همان خوشه تقسیم شد تا «نرخ تمرکز بر واژه‌ها و قاب‌ها» به‌صورت درصدی محاسبه شود. بر این اساس، ستون‌های نمودار نشان می‌دهند هر خوشه رسانه‌ای چه سهمی از واژگان و قاب‌های خود را به هر محور معنایی اختصاص داده است. این نمودار نه بیانگر فراوانی خام اخبار، بلکه نشان‌دهنده وزن نسبی هر قاب در ساخت روایت رسانه‌ای هر خوشه است.

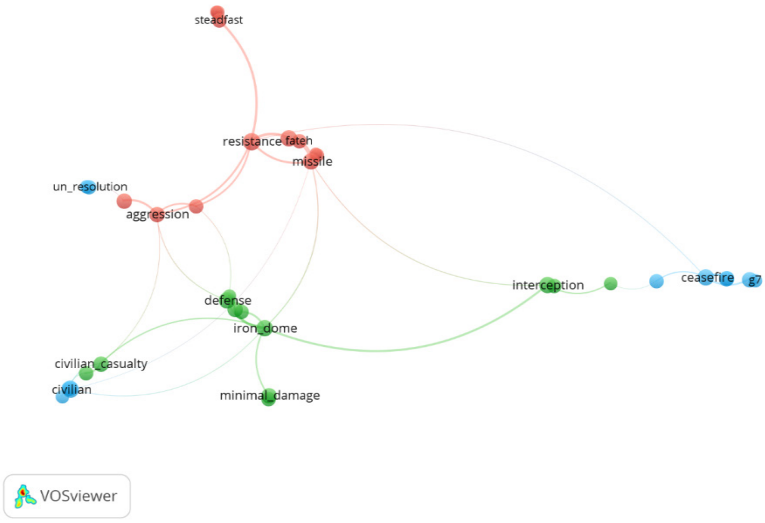

نمودار ۲. شبکه هم رخدادی

این نمودار (شماره ۲) شبکه‌ای هم‌رخدادی واژگان، در سه خوشه رسانه‌ای (ایران، اسرائیل، بین‌الملل) با نرم‌افزار وی او اس ویور[1] ترسیم شده است. بازنمایی تصویری از روابط معنایی در دو قاب اصلی قاب انسان‌دوستانه و قاب دفاع/امنیت است که در جریان پوشش رسانه‌ای جنگ ۱۲ روزه ایران اسرائیل پررنگ بودند. در این تصویر، هر گره (دایره‌های رنگی) یک واژه کلیدی است که در تیترها و متون رسانه‌ها به‌طور مکرر به‌کار رفته است. یال‌ها (خطوط میان گره‌ها) نشان می‌دهند که این واژه‌ها در یک قاب مشخص با هم هم‌زمان یا در ارتباط معنایی به‌کار گرفته شده‌اند. در قاب

1. VOSviewer

انسان‌دوستانه، واژه‌هایی چون civilian، children، casualty، injured و aid در مرکز قرار دارند. هم‌رخدادی این واژه‌ها نشان می‌دهد که روایت رسانه‌های بین‌المللی بیشتر بر قربانیان غیرنظامی، وضعیت کودکان و ضرورت کمک‌های بشردوستانه متمرکز بوده است. چنین شبکه‌ای بیانگر تلاش رسانه‌ها برای برساختن تصویری از جنگ به‌عنوان یک بحران انسانی است، نه صرفاً یک تقابل نظامی. در مقابل، قاب دفاع/امنیت شامل واژه‌هایی مانند defense، security، missile، interception، IronDome و deterrence است. هم‌رخدادی این واژه‌ها بازتاب‌دهنده تمرکز رسانه‌های اسرائیلی بر مشروعیت اقدامات دفاعی، نمایش برتری سامانه‌های رهگیر و تأکید بر بازدارندگی در برابر تهدیدات ایران است. به این ترتیب، شبکه هم‌رخدادی نشان می‌دهد که چگونه دو خوشه معنایی کاملاً متفاوت شکل گرفته‌اند: یکی جنگ را فاجعه انسانی می‌بیند و دیگری آن را تمرین امنیتی و دفاعی. این جدایی معنایی، نمونه‌ای روشن از همان چیزی است که بودریار آن را فراواقعیت می‌نامد؛ جایی که بازنمایی‌ها واقعیت را بازآفرینی و حتی جایگزین می‌کنند.

باید تأکید کرد که بودریار هرگز شاخص‌های کمی برای سنجش فراواقعیت ارائه نداده است. سه شاخص مقاله حاضر (SR, NRR, NRG) ابزارهای تحلیلی ابداعی نویسندگان هستند و ادعای «معادل قطعی بودن» با مفهوم بودریاری ندارند. این شاخص‌ها صرفاً نشانگرهای احتمالی هستند که در چارچوب یک جنگ خاص و با فروکاستن مفاهیم پیچیده بودریار به اعداد قابل اندازه‌گیری، عمل می‌کنند. رابطه میان این شاخص‌ها و فراواقعیت مکانیکی و خطی نیست و پژوهشگران آتی باید به دنبال شاخص‌های ظریف‌تر (مانند تحلیل نشانه‌شناختی چرخش‌های بی‌نهایت ارجاع) باشند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نشان داد که هم‌زمان با جنگ در جهان واقع، روایت‌های رسانه‌ای به‌گونه‌ای فراواقعیت‌ساز عمل کردند. به‌بیان‌دیگر، آنچه سرنوشت جنگ را رقم زد صرفاً تبادل موشک‌ها و حملات هوایی نبود، بلکه رقابت روایت‌ها در عرصه رسانه‌ای هم‌زمان و در تعامل با تحولات میدان نظامی جریان داشت. اگر میدان اول درگیری نظامی بود، میدان دوم در عرصه رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی شکل گرفت؛ جایی که هشتگ‌ها، لایوبلاگ‌ها، ویدیوهای کوتاه و تصاویر پرشمار موجب شدند تجربه جنگ

برای بسیاری از مخاطبان جهانی نه از رهگذر واقعیت میدانی، بلکه از طریق بازنمایی‌های رسانه‌ای شکل گیرد. به‌این‌ترتیب، «جنگ تجربه‌شده» به «جنگ بازنمایی‌شده» تقلیل یافت و این همان نقطه‌ای است که فراواقعیت در شکل خالص خود تحقق می‌یابد.

این وضعیت پیامدهای چندلایه‌ای داشت: نخست، افکار عمومی جهانی در نسبت با ایران و اسرائیل بیش از آنکه بر داده‌های عینی تکیه کند، تحت تأثیر بازنمایی‌های رسانه‌ای قرار گرفت. دوم، در داخل هر دو جامعه، قطبی‌سازی تقویت شد، زیرا روایت‌های همسو با گفتمان‌های مسلط مجال بیشتری برای بازتولید داشتند و صداهای مخالف یا حاشیه‌ای به حاشیه رانده شدند. سوم، در سطح بین‌المللی، برجسته‌سازی هزینه‌های انسانی و روندهای دیپلماتیک از سوی رسانه‌ها فشار فزاینده‌ای بر بازیگران منطقه‌ای و جهانی برای تثبیت آتش‌بس وارد آورد. این سه سطح نشان می‌دهد که جنگ رسانه‌ای علاوه بر پیامدهای نمادین، آثار سیاسی و دیپلماتیک مستقیم نیز بر جای گذاشت.

این پژوهش با محدودیت‌های روش‌شناختی و نظری مواجه بود؛ ازجمله کوچک بودن حجم نمونه (۱۵۰ تیتر) که علیرغم افزایش نسبت به فازهای پیشین، به دلیل نامشخص بودن جامعه آماری دقیق، برای تعمیم به کل پوشش رسانه‌ای جنگ کافی نیست و همچنین خاص بودن زمینه مطالعه به جنگ‌های کوتاه‌مدت و پرتشدید (حداکثر ۱۲ روز) که امکان بسط نتایج به منازعات طولانی‌مدت را سلب می‌کند. علاوه بر این، هم‌زبان بودن تمام پژوهشگران و دسترسی غیرمستقیم آن‌ها به منابع عبری، احتمال سوگیری فرهنگی_زبانی را افزایش می‌دهد.

پژوهش‌های آتی می‌توانند با اتخاذ رویکردهای ترکیبی و مقایسه‌ای، ابعاد مختلف این مفهوم را کاوش کنند؛ ازجمله بررسی تطبیقی نقش رسانه‌های سنتی در مقابل شبکه‌های اجتماعی در بازتولید یا خلق روایت‌های بدیل توسط کاربران عادی از طریق تحلیل محتوای کامنت‌ها و شبکه‌های اجتماعی و همچنین ردیابی تبارشناسانه تحول یک روایت خاص (مانند «موفقیت گنبد آهنین») از بیانیه رسمی تا تبدیل شدن به میم و هشتگ. علاوه بر این، سنجش تجربی تأثیر فراواقعیت بر ادراک عمومی از طریق آزمایش‌های روان‌شناختی کنترل‌شده (با دستکاری میزان خودارجاعی اخبار) و مقایسه شدت فراواقعیت در جنگ‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت، می‌تواند شواهد کمی دقیق‌تری فراهم آورد. درنهایت، با توجه به اینکه مقاله حاضر صرفاً پتانسیل تأثیرگذاری فراواقعیت را نشان می‌دهد و نه قطعیت آن را، انجام مطالعات مستقل با روش‌های ترکیبی (تحلیل

اسناد و مصاحبه با نخبگان) برای تبیین رابطه میان روایت‌های رسانه‌ای و تصمیمات پایان جنگ، جهت اعتبارسنجی نهایی فرضیه‌ها و گذار از سطح توصیفی به تبیینی ضروری به نظر می‌رسد.

یافته‌های این پژوهش همچنین ضرورت شفافیت رسانه‌ای و ارتقای سواد رسانه‌ای را برجسته می‌سازد. در شرایطی که هر طرف روایت مطلوب خود را ساخته و به‌طور گسترده تکثیر می‌کند، مخاطبان باید توانایی تمایز میان واقعیت، بازنمایی و فراواقعیت را داشته باشند. در غیر این صورت، خطر گرفتار شدن در چرخهٔ نشانه‌ها و قطع ارتباط با واقعیت عینی افزایش می‌یابد. برای سیاست‌گذاران و تحلیل‌گران نیز پیام روشن است: موفقیت یا شکست در میدان نبرد لزوماً معادل موفقیت یا شکست در میدان رسانه‌ای نیست؛ بلکه روایت‌های رسانه‌ای می‌توانند حتی دستاوردها و نتایج میدانی را تحت‌الشعاع قرار دهند و بر حافظه جمعی و سیاست جهانی اثرگذار شوند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

منابع و مأخذ

آقاگلزاده، فردوس (۱۳۸۵). *تحلیل گفتمان انتقادی*، چاپ اول، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

آقامحمدی، ابراهیم (۱۳۹۹). روایت پساساختارگرا از جنگ ویتنام با نگاهی به سه‌گانه استون، *نشریه مطالعات تاریخی جنگ*، ۴ (۱)، ۱ ـ ۲۶. https://doi.org/10.52547/HSOW.4.1.1

پاینده، حسین(۱۳۹۲). انعکاس جنگ در رسانه‌ها: رویکرد پسامدرن بودریار به تحلیل رسانه‌ها، *فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*،۹ (۳۳)، ۱۱. magiran.com/p1307808

حسن‌کاویار، احمدرضا و حسن آب‌نیکی (۱۴۰۰). نقش رسانه‌ها در جنگ‌های بین‌المللی از منظر ژان بودریار (مطالعه موردی: حمله آمریکا به عراق در ۲۰۰۳)، *پژوهشنامه رسانه بین‌الملل*،۶ (۱)، ۱۸۳ ـ ۲۰۴. https://sid.ir/paper/1001614/fa

ریاحی نوری، امیر و علی سلامی (۱۴۰۱). روایت تروریستی رسانه‌های جمعی پس از حملات یازدهم سپتامبر: خوانشی بودریاری از رمان «مرد در حال سقوط» اثر دان دلیلو،نشریه نقد زبان و ادبیات *خارجی*، ۱۹ (۲۸)، ۱۴۹ ـ ۱۶۸. Doi.org/10.52547/clls.19.28.149

زاهدی، محمدجواد و نوراله نورانی (۱۳۹۶). نقد دیدگاه بودریار درباره نقش رسانه در شکل‌گیری مسئله اجتماعی و امر واقع، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۸(۱)، ۳ ـ ۳۱. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17351901.1396.18.1.1.9

ماندگار لنگرودی، شهروز؛ اردلانی، حسین و کاوه بذرافکن (۱۴۰۳). جایگاه مگامال‌های تهران در نظام مصرف، بازکاوی در مفهوم وانموده و وانمود بودریار،*فصلنامه هویت شهر*، ۱۸ (۵۷)، ۳۵ ـ ۴۸. magiran.com/p2802926

Aghagolzadeh, F. (2006). Critical Discourse Analysis. Tehran: Scientific and Cultural Publications. First edition. **[In Persian]**

Aghamohammadi, E. (2020). Poststructuralist Narrative of the Vietnam War with a Look at the Stone Trilogy. Journal of Historical War Studies, 4(1), 1-26. https://doi.org/10.52547/HSOW.4.1.1. **[In Persian]**

Baudrillard, J. (1994).*Simulacra and simulation*. University of Michigan press.

Baudrillard, J. (1995). The Gulf War did not take place (P. Patton, Trans). Bloomington: Indiana University Press. (Original work published 1991).

Baudrillard, J. (2016). The evil demon of images and the precession of simulacra. In Postmodernism: A reader (pp. 194).

Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2025). Iron Dome performance report: Interception rates during the June 2025 war. CSIS Missile Defense Project. https://www.csis.org/analysis/depleting-missile-defense-interceptor-inventory

Elliott, G. E. (2022). Deterrence and disappearance: A Baudrillardian analysis of war and spaceflight (Doctoral dissertation, University of Otago). https://hdl.handle.net/10523/13437

Freund, L. (2024). Beyond the physical self: Understanding the perversion of reality and the desire for digital transcendence via digital avatars in the context of Baudrillard's theory. AI & SOCIETY, 1-17. https://doi.org/10.1007/s00146-024-01900-8

Hassankaviar, A. R., & Abniki, H. (2021). The Role of Media in International Wars from the Perspective of Jean Baudrillard (Case Study: The US Attack on Iraq in 2003). International Media Research Journal, 6(1), 183-204.https://sid.ir/paper/1001614/fa. **[In Persian]**

Larson, A. (2023). Simulacra and simulation hypothesis: How real is our reality? (CMC Senior Theses 3262). Claremont Colleges. https://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/3262

Mandegar Langroudi, S., Ardalani, H., & Bazrafkan, K. (2024). The Position of Tehran's Megamalls in the Consumption System: A Reexamination of Baudrillard's Concept of Simulacrum and Simulation. City Identity Quarterly, 18(57), 35-48. magiran.com/p2802926 . **[In Persian]**

Meissner, J. (2023). Ausbruch aus der Simulation. Bildbruch - Beobachtungen an Metaphern, 135.

Nordin, A. H., & Öberg, D. (2015). Targeting the ontology of war: From Clausewitz to Baudrillard. Millennium, 43(2), 392-410. https://doi.org/10.1177/0305829814552435

Osman, W. (2022). Building spectatorial solidarity against the "war on terror" media-military gaze. International Journal of Middle East Studies, 54(2), 369-375. https://doi.org/10.1017/S002074382200037X

Payandeh, H. (2013). Reflection of War in the Media: Baudrillard's Postmodern Approach to Media Analysis. Quarterly Journal of Cultural and Communication Studies, 9(33), 11. magiran.com/p1307808 . **[In Persian]**

Powell, T. E., Boomgaarden, H. G., De Swert, K., & de Vreese, C. H. (2018). Framing fast and slow: A dual processing account of multimodal framing effects. Media Psychology, 22(4), 572-600. https://doi.org/10.1080/15213269.2018.1476891

Riahi Nouri, A., & Salami, A. (2022). Terrorist Narrative of Mass Media after the September 11 Attacks: A Baudrillardian Reading of Don DeLillo's Novel Falling Man. Journal of Language and Literary Criticism, 19(28), 149-168. Doi.org/10.52547/clls.19.28.149. **[In Persian]**

Rodriguez, M. (2024). The simulation of modern conflicts: Disentangling hyperreality and "fake news" in the Ukrainian and Palestinian contexts. http://doi.org/10.70090/AMS.38.MGR1

van Kessel, C., Manriquez, J. D., & Kline, K. (2025). Baudrillard, hyperreality, and the 'problematic' of (mis/dis)information in social media. Theory & Research in Social Education, 53(2), 249-271. https://Doi.org/10.1080/00933104.2024.2439302

Wolny, R. W. (2017). Hyperreality and simulacrum: Jean Baudrillard and European postmodernism. European Journal of Interdisciplinary Studies, 3(3), 75-79. http://www.ericmullis8.com/s/Hyperreal.pdf

Zahedi, M. J., & Norani, N. (2017). Critique of Baudrillard's View on the Role of Media in the Formation of Social Issues and Reality. Iranian Journal of Sociology, 18(1), 3-31. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17351901.1396.18.1.1.9. **[In Persian]**

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.